

III RIIGIKOGU

4. istungjärk. Protokoll nr. 97 (7).

1927. a.

III Riigikogu koosolek 27. oktoobril 1927. a.
kell 10.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, rahaminister **L. Sepp**, sõjaminister **N. Reek**, välisminister **F. Akel**, haridusminister **J. Latik**, töö-koolekandeminister **J. Masing**, sise-minister **J. Hünerson**, põllutööminister **O. Köster**, kohtuminister **O. Tief**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**.

Päevakord:

1. E. Kingu küsimine rahaministrile Scheeli pangamaja tulumaksu asjas.
2. A. Grimpel'i küsimine kohtuministrile vahialuse Juuli Kuke asjas.
3. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul A. Veiler'i, K. Baars'i ja M. Juhkami arupärimisele kavade ja väljavaadete kohta tööpuuduse kergendamiseks ja teenistuse-võimaluste laiendamiseks.
4. 1927./28. aasta kulude ja tulude lisa-eelarve nr. 1 — eelarve-komisjoni ettepanek.
5. Eesti ja Austria vahelise konsulaar-konventsiooni ja lisaprotokolli kinnitamise seadus — III lugemisel.
6. Eesti-Taani vahelise Haagi tsiviilprotsessi-konventsiooni vastastikuse maksmapane ku deklaratsiooni kinnitamise seadus — III lugemisel.
7. Eesti-Nõukogude sotsialistlikkude vabariikide liidu vahel piirivahejuhtumiste lahendamise korra kohta käiva kokkuleppe ja protokolli kinnitamise seadus — III lugemisel.
8. Kriminaal kohtupidamise seaduse § 910. p. 2. muutmise seadus — III lugemisel.
9. Endise Eestimaa närvi- ja vaimuhaigete eest hoolitsemise seltsi varanduste korraldamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.
10. Karistuse määrused veo- ja liikumisvahendite üldlugemise, registreerimise ja kaitsevæle võtmise seaduse rikkumise asjus — kriminaalseadustiku komisjoni ettepanek.
11. Distsiplinaar seadustik — kriminaalseadustiku komisjoni ettepanek.
12. Meremehe tööaja seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 10.25 min.

1. Päevakorra Juhataja **K. Einbund**:
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku.

Päevakorda võetakse nähtava enamusega M. Martinson'i (põl) ettepanekul 1. päevakorra-punktiks riigi majandusnõukogu ja komisjonide täiendavad valimised.

2. Teadaandmine A. Grimpel'i küsimisele käigu mitteandmise kohta. Sekretär **M. Juhkam**: Riigikogu juhatus otsustas kodukorra § 95. põhjal käiku mitte anda rkl. Grimpel'i küsimisele „Tallinna Kiire” sulgemise asjas.

3. Riigi majandusnõukogu ja komisjonide täiendavad valimised. Nähtava enamusega valitakse: riigi majandusnõukogusse rkl. Tonkman'i asemele rkl. Tupits (põl); Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korralduse seaduse komisjoni rkl. Tõnisson'i asemele rkl. Tõllassepp (rhv).

4. E. Kingu küsimine rahaministrile Scheeli pangamaja tulumaksu asjas ja rahaministri vastamine küsimisele. **E. Kink** (stp) (loeb):
1) Kas on õige, et Tallinna VI jaosk. tulumaksu komisjon on otsustanud mitte sisse nõuda tulumaksu Scheeli pangamajalt umbes 350 miljoni margalise tulu pealt, mida tähendatud pank on ilma tarvilike tõendusteta kulddeks arvanud.

2) Kas on õige, et p. 1. tähendatud summa pealt on otsustatud tulumaksu mitte nõuda ka neilt, kellele Scheeli pank ütleb selle summa andnud olevat.

3) Kas on õige, et p. 1. tähendatud tulumaksu komisjon on otsustanud Scheeli panga peale langevat tulumaksu umbes 140 miljoni marga suuruses osas mitte sisse nõuda panga omanikult või muudest panga varandustest, vaid selle on pööranud ainult selle kapitali peale, mille Scheeli panga kontori aktsioneerimise puhul aktsiaselts jättis pangakontorile

tema kohustuste likvideerimiseks, ja milline kapital on praegu ainult umbes 11.000 (üks-teistkümmend tuhat) marka.

4) Kas on p.p. 1. — 3. tähendatud tulumaksu esimese astme komisjoni otsuste vastu protesteerinud kõrgem aste või rahaministeerium.

Rahaminister **L. Sepp**: Juba ajalehtedes, „Rahva Sõna“, „Postimees“ ja „Vaba Maa“, ilmus küsimine rahaministrile, kas on maksuametkond maha kustutanud Scheel & Ko pangakontori tulumaksu 200 miljoni võrra.

Kuna Tulumaksu seaduse § 89. mind ei õigustanud selle küsimise peale ajalehtedeveergudel vastama, võin seda teha nüüd, eeldades praegu ettepanud küsimisest Riigikogu huvi käesolevas asjas.

Pangamaja G. Scheel & Ko ja ühe kolmanda asutuse omavahelise protsessi uurimise toimingust sai rahaministeerium andmeid, mis puutusid G. Scheel & Ko arvetesse ja alust pakkusid selle pangamaja täiendavaks maksustamiseks 1921. a. tulude eest. Vastava maksuametkonna palve peale tühistas Riigikohus G. Scheel & Ko 1923. a. maksustamise ja lubas maksustamise küsimuse tagant järele uuesti arutamisele võtta.

Uurimismaterjale läbi vaadates selgus, et pangakontoril on 1921. a. kestel olnud sarnaseid väljaminekuid 350 miljoni ümber, mida Ärimaksu seadus ärimaksu alla kuuluvast puhaskasust maha arvata ei luba, mispärast pangakontorile neile väljamineku summadele vastavalt täiendav ärimaks — üle 27 miljoni mk. — määrati, mis ühes viivitustrahvidega 31 miljonit välja teeb. Sellest summast on käesoleva kuu algul üle 7 miljoni marga ära maksetud, kuna ülejäänud osa äramaksmiseks peakomitee 3-aastase pikenduse on lubanud panga garantii kindlustusel.

Tulumaksu alla pangakontor G. Scheel & Ko üldse ei kuulu, kuna pangakontor tulumaksustamise suhtes juriidiline isik ei ole, vaid tulumaksu alla kuuluvad pangaosanikud nende tegelikult saadud või neile väljamaksmisele kuuluva tulusumma pealt.

Käesoleval korral ei olnud maksuametkonnal aluseid kinnitamiseks, et ärimaksu asjas ilmsikstulnud summad osanikkude isiklikuks tuluks olid läinud, vaid ümberpöörduvalt, pangakontor esitas usaldustvääriva välisriigi esindaja tõendused, et ta need summad teatavaks otsustamiseks vastu võtnud oli. Sellepärast ei leidnud tulumaksu jaoskonna komitee, mille juhatajaks maksuinspektor ja liikmeteks omavalitsuse poolt valitud maksjate-esindajad, aluseid pangakontori osanikkude tulumaksustamiseks. Asi ei seisa järelikult tulumaksu kustutamises

või mitte sissenõudmises pangakontor G. Scheel & Ko'lt, nagu ettepanud küsimustes tähendatud, vaid selles, et tulumaksu jaoskonna komitee üldse aluseid ei leidnud maksu määramiseks pangakontori osanikkudele.

Kolmas isik, kes tõendas, et vaidluse all olevad summad temale välja makstud, on 1922. a. eest tagant järele vastavalt tulumaksustatud.

Kolmanda ettepanud küsimise kohta olgu tähendatud, et täiendavalt määratud ärimaksusumma tasumine kindlustatud on pangakontori järeletulija — aktsiaseltsi poolt. Isiklikude tulumaksude juures puudub aga loomulikult igasugune seaduslik alus, pöörata nõudmist aktsiaselts G. Scheel & Ko ega ka pangakontori vastu, kuna ju aktsiaselts ega ka kommandiitühisus oma osanikkude, seda vähem veel kolmanda isiku isiklikkude võlgade eest kuidagi ei vastuta.

Küll võib aga alati nõudmise pöörata niihästi aktsiaseltsides kui ka kommandiitühisustes osanikkude osade vastu ja nende peale aresti panna.

Mis puutub lõpuks küsimisse, kas rahaministeerium või otsekoheste maksude peavalitsus oma protestiõigust, mis, nagu ajalehes tähendatud, koguni 12. oktoobril lõppema pidanud, tarvitanud on või mitte, siis on siin tegemist vähemalt tähtaja suhtes arusaamatusega. Kõigepealt ei saa rahaministeerium ega rahaminister tulumaksu asjus üldse protesti avaldada, vaid see õigus on tulumaksuseaduse §§ 32. ja 33. järgi jaoskonna komitees — esimehel, peakomitees — esimehel ja prokuratuuri esindajal. Ühtki protestitähetaega kõnealleva tulumaksu asjus aga, mis lõpeks 12. oktoobril s. a. või üldse oktoobris või selle eel- või järeletulevas kuus — ei ole maksuametkonnal teada. Nähtavasti on siin ära segatud protestitähetaeg otsekoheste maksude peakomitee otsuse vastu alguses tähendatud ärimaksu viivitusprotsentide vähendamise asjus, missugune tähetaeg tõepoolest 12. oktoobril lõppes. Kuid selle otsuse vastu protesteeris peakomitee esimees juba koosoleku ajal, ning esitas ka oma motiivid õigel ajal, ja see asi läheb muidugi Riigikohtu lahendamata.

5. A. Grimpel'i A. Grimpel (väljasp. küsimine koh- rhm.) (loeb):

tuministrile 1) On kohtuministril teada, et poliitiline politsei nais-

vahialuse Juuli Kuke asjas ja vahialuse Juuli Kuke kallal

kohtuministri vägivaldal on tarvitanud?

vastamine küsi- 2) On vahialuse piina-

misele. mistel saadud haavad arstlikult järele vaadatud ja vahialune üle kuulatud?

3) Kavatakse kohtuminister uurimist alata ja süüdlasi karistada?

Kohtuminister **O. Tief**: Küsimise peale on mul au vastata järgmist:

Kohtuministeeriumi andmete järgi ei ole vahialuse Juuli Kuke kallal politseis vägivalda tarvitatud, nagu Juuli Kukk ülekuulamisel ise ka on seletanud. Vangimaja arst on Juuli Kuke üle vaadanud ja leidnud, et Kukul on parema käe nimetissorme küünlalüli põletik, mis ei ole tekkinud peksmisest.

6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul A. Veiler'i, K. Baars'i ja M. Juhkami arupärimisele kavade ja välja-vaadete kohta tööpuuduse kerendamiseks ja teenistuse võimaluse laiendamiseks.

A. Veiler (töer): Lu-
gupeetud rahvasaadikud!
Meie arupärimise esitamise-
st on möödunud mitu kuud,
vahepeal on aga seisukord
veelgi tõsisemaks muutunud.
Nagu viimased arvud näitavad
langeb sündivus veel suurema
hooga, väljarändamine on veel
hoogsam, ja tööpuudus kasvab.
On vaja ainult üksikutesse
kohtadesse pilku heita ja siis
näeme tõesti kurbe numb-
breid. Tallinnas on sündinud
1. jaanuarist kuni

1. oktoobrini 889 hinge, sama aja jooksul on surnud 1.514 hinge, surevus on seega ülekaalus 625 hinge võrra. Niisamasuguse pildi pakub ka Tartu. Seal on mul kahe viimase kuu andmed, mis näitavad, et surevus Tartus ülekaalus on kahe viimase kuu kestel 34 hingega. Väljarändamise arvud on samasugused. Kuigi meil kinnitatakse, et väljarändamises seisak on tulnud, siis ei ole see kaugeltki nii, vaid väljarändamine läheb ainult kehvemate kihtide pealt üle enam-vähem jõukamate juurde, lihttöölise pealt käsitöölise peale ja algkooliharidusega inimeste juurest ülikooli haridusega inimeste juurde. Kaanadasse rändas Eestist 1925. a. jooksul 21 inimest, 1926. a. jooksul 75 inimest, käesoleva aasta 1. oktoobrini aga juba 144 inimest, see on kaks korda rohkem $\frac{2}{3}$ aasta jooksul kui läinud aastal 12 kuu kestel. Kes on siis Kaanadasse läinud? Teie teate, Kaanadasse lastakse peaaesjalikult põllumehi, nii on siis põlluharija see, kes suurema hooga välja rändama on hakanud.

Austraaliasse väljarändajaid oli 1925. aastal rohkem, kui ametlikult väljaantud välispasside järgi seda otsustada võib. Nagu teame, rändab välja ühe välispassiga mõnikord mitu inimest. 1926. aastal anti väljarändajatele 179 välispassi, kuid sama arvu välispassidega rändas välja 218 inimest. Nii näeme, et välja-

rändajate inimeste arv on kaugelt suurem, kui väljaantud välispasside arv.

Austraaliasse väljarändamiseks anti 1925. a. välja 73 välispassi; 1926. aastal — 179; käesoleva aasta 1. oktoobriks 472 välispassi. Nii on käesoleva aasta 9 kuu jooksul Austraaliasse rändajatele välispassi kolm korda rohkem antud, kui eelmise aasta jooksul. Meie teame, et Austraaliasse väljarändajal peab vähemalt 150.000 marga ümber raha olema. See tähendab, et lihttöeline sinna välja rännata ei saa.

Vaatleme välispasside väljaandmist Hollandisse. Holland on üks neist kohtadest, mis välispassile õige sagedasti sihtkohaks määratud. Kuid meie teame vist igaüks, mis on Holland. Hollandis on terve rida sadamalinna, kus inimesed laevadele lähevad ja jäljetult kaovad. Hollandi sihtnimetusega on käesoleva aasta 9 kuu jooksul 114 välispassi võetud. See on suurem arv, kui eelmistel aastatel. Meie teame, et 689 välispassil, mille sihtkohaks mõni kaugem riik määratud, ei ole küll tähendatud, et nad väljarändajatele antud, kuid samahästi on teada, et selle 689 välispassi hulgas üle poole väljarändajatele antud on. Edasi näeme, et väljarändamise tung on võtnud palju teistsugusema iseloomu kui oli sel ajal, kui meie arupärimise esitasime. Teie teate, missugust pilti võis näha Ameerika konsulaadi ukse ees. Sellest on kõik lehed kirjutatud. Keskööst peale hakkas rahvast sinna valguma, makseti kojamehele kuni 500 marka, et järjekorras kohta saada. Ja lõunaks oli 400 inimest ning õhtuks 700 inimest registreeritud. Ühe päeva jooksul oli 5 aasta arv ette kirjutatud.

Nii mõnelegi on kätte puutunud väljavõtted Inglise lehtedest. Austraalia lehed kirjutavad: 20. juunil tuli sisse 118 eestlast. Laeval oli üldse 24 rahvast esindatud, ja eestlased olid teisel kohal. Öelge, minu härrad, kas see ei ole tõsine hoiatus, mis järele mõtlema sunnib: Austraaliasse sisserändava 24 rahvuse hulgas olid eestlased teisel kohal!

Edasi näeme, missuguse südamlikkusega väljarändajaid kodust ära saadetakse. Ma toon väljavõtte selle kohta „Kajast“ ja „Päeva-lehest“, et ei öeldaks, et andmed valitsusega opositsioonis olevatest lehtedest oleksid võetud. Nii kirjutab „Kaja“: „Niisugust rahvatungi ei ole Balti jaamas enne nähtud.....“

Nii näeme meie, missuguse hooga ja missuguse ligitõmbavusega ja missuguse omasteaatjate hulgaga nad teele lähevad. Alles mõne päeva eest vilksatas ajalehtedest sõnum läbi, mis tõsiselt järele mõtlema paneb: 9 noortmeest olid võtnud Hollandi passid — ja meie teame, et nad olid üks osa meie paremaid sport-

lasi, jalgpallimehed, poksijad jne. — olid aga unustanud välja võtmata viisumid. Et Hollandis maale pääseda, hüppas Rotterdami reidil 7 meest laevalt merre. Neli neist pääsesid eluga, kuid kolme surnukehad uhtus meri randa.

Kolmas küsimus, mida meie arupärimises puudutasime, oli tööpuuduse küsimus. Ma ei hakka lugupeetud Riikokogu liikmeid terve rea pikkade arvudega vaevama, vaid toon ainult mõned näited. Need on ametlikkudest allikatest võetud. Tallinna linnas oli 1926. a. viimasel septembril 403 töötatöölist, 1927. a. viimasel septembril — 751 töötatöölist, see on juba peaaegu 2 korda rohkem. Üle riigi oli töötatöölisi 1926. a. viimasel septembril 847, käesoleva aasta viimasel septembril juba 1.201 töötatöölist. Nii näeme üle riigi sedasama tendentsi mis pealinnas.

Valitsus on kahe ministri kaudu meie arupärimisele vastanud. Esimesena kõneles tööhoolekandeminister härra dr. Masing. Ma sain valitsuse esindaja kõne voodis haigena 40° palavikus kätte ja lugesin selle siis esimest korda läbi. Hiljem, 6 päeva pärast, lugesin seda normaal temperatuuriga, pean ütleva, et mõju loetud kõnest mõlemal korral oli peaaegu ühesugune. See on kõne, mis harilikult põllumeeste koosolekutel peetakse nõndanimetatud mitmesuguste läbirääkimiste all. Teisiti ei saa seda pikka kõnet võtta, kõnet, mis üksteisele vastukäivate väidetega läbi põimitud. Peab imestama, et valitsus teist ministrit ei leidnud, kes tema seisukohta oleks kaitsnud. Toon üksikuid näiteid, et selgusele jõuda, kuidas valitsus praeguse küsimuse peale vaatab. Muu seas ütleb töö-hoolekandeminister härra Masing: „Lihtsameelsus on, kui arvatakse, et korralik äraelamine rahvaarvu aitab kasvatada“. Vaadake, see on töö-hoolekandeministri arvates lihtsameelne! Edasi ütleb härra minister Masing: „Alkohol ja suguhaiguste mõju on sündivuse arvu peale võrdlemisi väike“. Seda kõneleb arst! Edasi toob minister ette, et mida radikaalsem rahvas, seda väiksem on sündivuste arv. Sarnasel korral peaks Venemaal, kus kommunism valitsemas, elanikkude arv silmanähtavalt kahinema. Nagu teada sigivad venelased hullupööra ja venelast loetakse peaaegu kõige sigivamaks rahvaks Euroopas. Vabariigi Valitsus ei leia mujalt abi sündivuse arvu suurendamiseks, kui et see abi peab tulema religioonist. Härra minister, Teie vaatepunkti on kaalunud arstid-kollegid ja nemad seda ei jaga. Eesti arstiseltside liidu peakoosolek on resolutsiooni vastu võtnud, mis töö-hoolekandeministri arvamisele risti vastu käib. Arstiseltside liidu peakoosolek ütleb: „Konstateerides neid nega-

tiivseid nähtusi meie rahva liikumises (vähenen sündivus, suur surevus, väljarändavus, enesetapmised jne.) ja nähes selles tõsist hädaohtu kogu meie maale, leiab liidu peakoosolek, et neid nähtusi ei saa kõrvaldada arstlikterapötiliste abinõudega, vaid siin tingimata tarvilik on energiline riiklik aktsioon, mis sihitud peab olema meie majanduslikkude ja sotsiaalolude tõstmisele ja parandamisele, eeskätt tähelepanu juhtides meie viletsatele korrioludele“.

Edasi ütleb härra minister, et meie väike rahvas on väljasuremisele määratud, kui rahva hingeelus muutust ei tule. Minister leiab, et peasüüdlased selle kõige juures, et meie rahvaarv väheneb, olevat ämmaemandad. Härra minister tõi arve ette, et 1926. a. oli 192 sündivust ja ämmaemandaid 123, tähendab poolteist sündivust iga ämmaemanda kohta. Sünitamise puhul maksetakse ämmaemandale 2.000 marka, nii oli nende aastane teenistus ainult 3.000 marka. Samal ajal, kui meil Tallinnas peaks arste olema maksimum 50, on neid tegelikult 250. Aga kas ei ole härra minister seega oma ametivendade aeda kivi visanud? On kuulda, et selle töö, sünnitamise ärahoidmiseks, mille eest ämmaemandad nõuavad 1.000 marka, teevad arstid ära 500 margaga. Härra töö-hoolekandeminister on naistehaiguste arsterialal, temal peavad muidugi vastavad kogemused või teadmised olema. Tõuseb küsimus, kas suguvilja hävitamine või abort üldse kuritegu on? Meie teame, et on isikuid, isegi üksikuid erakondi, näiteks sotsialistid, kes ütlevad, et raskejalguse eest hoidmine töölisel on praegustes tingimustes kõige mõistlikum talitusviis. Edasi on naisorganisatsioonide liit, kui ka Riikokogu kriminaalseadustiku komisjon asunud seisukohale, et abort ei ole karistatav, kui see on sündinud kolme kuu jooksul pärast raskejalguseks jäämist arstide järelevalve all. Sel puhul tulevad arvesse võtta mitte ainult tervislikud vaid ka sotsiaalsed tingimused. Nii näeme, et isegi Riigikogu kriminaalseadustiku komisjon on konstateerinud, et abort karistatav nähtus ei ole, vaid rasketel majanduslikkudel tingimustel isegi lubatav võib olla.

Väljarändamine on rahvuslik õnnetus, ütleb härra minister, ja leiab, et selle rahvusliku õnnetuse ärahoidmiseks on tarvis reisibürood sulgeda. Nagu sündivuse juures ämmaemandad süüdi, nii on väljarändamise juures härra ministri arvates reisibürood süüdi. Kui tahtakse massilisele väljarändamisele piiri panna, tulevad laevaseltside agentuurid ja Eesti reisibüroo, kes rahvast puhtärilistes huvides väljarändamisele meelitavad — sulgeda, arvab härra minister. Valitsusel on kaks lihtsat abi-

nõu: esiteks — ämmaemandad välja saata ja teiseks — reisibürood kinni panna. Aga minu teada ei ole valitsus kumbagi abinõu tarvitanud. Ämmaemandad teevad oma tööd arstide kõrval ikka edasi, ja reisibüroo töötab ka ja müüs vähemalt eile veel pileteid nagu siamaani. Tõuseb tahtmata tunne, et valitsus ei ole seda asja tõsiselt võtnud. Vastasel juhtumisel ei saaks ta niisuguste argumentidega välja tulla.

Kõige tähtsam osa töö-hoolekandeministri kõnes on see viimane osa, kus ta oma ametivendadele — haridusministrile ja rahaministrile — pipart annab. Siin kukub päris tahtmata ministrikuub seljast ja kõneleb lihtkodanik. Muu seas on päris huvitav, kui härra töö-hoolekandeminister ütleb: veel hiljuti vaadati varandusega inimese peale Eestis kui riikliku kurjategija peale. Kas on siis lugu nüüd paranemas? Praegu leiata Tartu keskkoolide seintelt plakatid, millest ühe tsitaadi ette toon: „Kaasõpilane, küllalt on raamatukaupmehed sinu kulul priisanud, küllalt on maju sinu kehvadest veeringutest üles kerkinud. Kas tahad sa edaspidi oma viimase taskurahaga üksikuid rikastada? Ei, seisukord peab muutuma!“ Kas ei istutata seda poolkommunistluse vaadet just haridusministeeriumi kaudu koolidesse?

Edasi on töö-hoolekandeministri kõnes väga huvitav koht, mille tahes või tahtmata ette lugema peab, ja mis puht kodaniku suhteid illustreerib. Seal ütleb muu seas härra minister: „Tulumaksu määr on sarnane välja mõeldud, et seda õieti ei saagi nimetada maksustamiseks, vaid mingisuguse varanduse osaliseks eksproprieerimiseks“. Härra rahaminister on kõva pähkli oma ametivennalt hammustamiseks saanud. Edasi ütleb töö-hoolekandeminister: „Kui veel arvesse võtta maksude määramise juures sageli ettetulevat omavoli, mis eriti närveerib ja pahandab kodanikke, siis on mõneski juhtumises väljarändamise meeoleu tekkinine selge“.

Edasi kõneleb töö-hoolekandeminister: „Iga mõtlev inimene peaks aru saama, missugune plaanita lautamine meil väikeses Eestis läbi viidud haridusealal“. Mis ütleb härra haridusminister Lattik selle kohta? Siin ei ole vaja palju juurde lisada, vaid härra töö-hoolekandeminister on ära öelnud need valjud sõnad, mis minul sel puhul öelda oleks tarvis.

Tõsisemalt peab aga kahtlemata härra rahaministri kõnet võtma. Tahaks tuua mõned näited meie parempoolsest ajakirjandusest selle kohta, kust väljarändamise põhjusi tuleb otsida. Nii kirjutab „Päevaleht“: „Seni kui ei muutu meie majanduslikud tingimused, mis inimestele võimaldavad lahedamalt elada, kestab väljarän-

damine“. Selle küsimuse kohta võtab sõna „Kaja“ ja kirjutab: „Igatahes ei tule praegused erakordsed sündmused Eesti rahvaarvu tõusust, vaid siin on arvatavasti valitsemas samad tegurid, mis sunnivad inimesi välja rändama. Tavis on muuta olusid, mis tekitavad väljarändamist. Üks peaks selge olema, et väljarändamiste ärahoidmiseks ja piiramiseks peaks olema selge kava, mille järgi tuleks talitada...“ Seda kõnelevad lehed, kes valitsuse seljataga seisavad. Ka seal ollakse arvamusel, et väljarändamise põhjused majanduslikud on. Misuguseid abinõusid tarvitusele võetakse, et neid majanduslikke põhjusi parandada, selle peale jätab valitsus selge vastuse võlgu.

Härra rahaminister toob kõigepealt vabanduse, et temast ei olla õieti aru saadud eelmisel koosolekul. Kuid kui härra rahaministri praeguse koosoleku stenogrammi lugeda, siis on see veel segasem, kui eelmise koosoleku oma. Võimalik on, et kiirkirjutajad on vigu teinud, aga kui stenogrammis vigu ei ole tehtud, siis lubage, et ma tsiteerin natukene härra rahaministri kõnet: „Mina tähendasin selle peale, et põllumajanduses praeguse põllupinna ja praeguse intensiivsuse juures inimesi rohkem on, kui maa kanda suudab.“ Sealsamas aga kinnitab rahaminister, et maale siiski inimesi võib saata, kui uusi kultuur maalasid juurde luuakse. Mis võib siis sellest järeldada? Kas oli tema arvamine see, et meie maale mahub rohkem inimesi, või ei mahu? Selle probleemi oskasid omalajal sakslased okupatsiooni päevil hõlpsasti lahendada. Nende arvates mahub meile ja Lätti veel üle 2 miljoni inimese. See on sama küsimus, mille kallal härra rahaminister nüüd pead murrab.

Härra rahaminister peab seda rõõmustavaks nähtuseks, ja osalt on see ka rõõmustav nähtus, et pankades on tekkinud sularaha. Aga kas on härra rahaminister tähele pannud, et samal ajal, kui pankades sularaha tagavarad kasvavad, on kodanikud jäänud palju vaesemaks. Mida peab sellest järeldama? Meie rahva ostujõud on ka jõukate inimeste juures seda võrt kehv, et praegu immobiilide ostmist peaaegu sugugi ei ole. (Riigivanem J. Teemant: Teie olete asjatundja?) Härra Riigivanem, ma ei kõnele kunagi neist asjadest, mida ma ei tunne.

Tallinna kesklinna külje all, võtame Tondi kasarmute või Kadaka tee piirkonna, müüakse praegu maad 70 marka ruutsüld, tingimusega, kus on $\frac{1}{3}$ kohe välja maksta, $\frac{1}{3}$ poole aasta jooksul ja viimane $\frac{1}{3}$ obligatsiooni peale. (Rahaminister L. Sepp: Riik annab ilma maksuta, kes siis ostma hakkab.)

Koolides õpilaste keskel kasvab järjest kehvus, õpilased on viletsates riietes. Kõnele

koolide hoolekogu liikmetega, kes tõendavad, et praegu tuleb kolm korda rohkem lastele abi anda riiete, jalanõude ja toitmise mõttes, kui seda aasta või paar varem. Härra rahaminister ütles, et välislaen ei ole kaugeltki see nõndanimetatud Siiloo tiik, aga ma mäletan, kuidas härra rahaminister ise töötas, et välislaenust saavad osa kõik, sealt saavad asunikud omale ulualust ja küttepuid, sealt saadud rahadega ehitatakse uusi raudteid, laevaliinid pannakse käima jne. jne. Enne laenu tegemist kutsus minister kõiki kaasa. Nüüd aga ütleb härra minister, et see Siiloo tiik on ummistunud ja ei tööta nõnda palju head, kui alguses arvati. Teatavasti maksame meie juba praegu protsenti selle laenu pealt, enne veel, kui raha kätte oleme saanudki.

Põllumajanduse arendamine on meil esimese järgu tähtsusega riiklik küsimus, kuid tundub, et ka siin asja tõsiselt ei võeta. Harielik inimene pörkab maa nõutamisel kõiksuguste raskustega kokku, kui ta eesõigustatute liiki ei kuulu. Kõik palved pörkavad Vabariigi Valitsuse surnud vormaliteedi vastu halastamatult tagasi. Juba 1925. ja 1926. a. tehti tööbörsidel ankeet ja selgus, et töötatöölistest on suurem hulk — 80% maatahtjad. Kuid maad ei ole. Kui tahab maad saada, siis maksa eesõiguse eest enne 150.000—200.000 marka välja. Ja mida siis peale hakata, kui viimane mark ainult eesõiguse eest välja antud? Kui kohtade andmisel senist rada edasi minnakse, siis ei ole, nagu isegi parempoolsed lehed tõendavad, Eesti kodanikkudel ühesuguseid õigusi, vaid ühed on riigi eesõigustatud lummikud ja teised on riigi vaestekslasteks, kellel peaaegu mingisuguseid õigusi ei ole. Üheks tähtsamaks tegeliku elu küsimuseks on ikaldus. Kuidas selle vastu rohtu tahetakse leida. Veel täna hommikul anti mulle andmeid Harjumaal kohtas, kus 26 vallas ikaldusaktid kokku on seatud. See pakub kurba pilti. Sedasama näeme ka Lääne- ja Virumaal. Juurde arvamata kartulid on Harjumaal 26 vallas ikalduse all kannatanud 8.591 tiinu või 41,9% kogu põllupinnast. Saadud kahju raha peale ümber arvates, — neid arve ei ole mina kokku võtnud ja välja arvanud, vaid seda on teinud asjatundja — Eesti põllumeeste keskseltsi Harju maakonna põllumajanduse inspektor. Üldise ikalduse kahju Harjumaal hinnatakse 62½ miljoni marga peale. Üksikutes valdades on ikaldus õieti suur, mille tagajärjel suured loomakarjad laadale viiakse, kus nad ainult naha raha eest maha müüakse. Selle ärahoidmiseks ei ole aga valitsus mingisuguseid samme astunud ja selle kurva nähtuse peale ei ole ka härra rahaminister oma kõnes Riigikogu tähelepanu juhtinud. On teada, et väljarändajate

hulgad on kasvamas eriti põlluharjate arv. See tung, mis varemalt ainult linnades hoogu võttis, on nüüd maale üle läinud. Härra rahaminister ütleb: suurtööstuse toetamiseks on kulutatud suuri summasid, et selle läbi töötatöölistele abi anda. Minu arvates on see 90 miljonit, mis meie Vene-Balti tehaste hoolekogule andsime, täiesti mahavisatud raha. Selle rahaga oleks võidud töötatöölisti otseteed üleval pidada, mis riigile odavam oleks olnud.

Edasi läheb härra minister üksikute tööstuslade juurde üle, rääkides meie kodumaa maapõuevaradest, fosforist, Saaremaa lubjakividest ja muu seas ka savitööstusest. Otse anekdoodilisi lugusid võiks kõneleda meie savitööstuse toetamisest Lõuna-Eestis. Seal anti ühele savitööstusele 5 miljonit laenu. See laenu tuli Eesti pangast. Kuid õnnetule laenusajale ei antud raha otse sealt kätte, vaid üksikute pankade kaudu, ja lõpuks sai laenaja 5 miljonist ainult 600.000 marka. See on tüübiline näide meie üksikute tööstuskarjade toetamise viisidest.

Edasi puudutab härra rahaminister ka väike- ja kesktööstust. See on vana laul, mida oleme kuulnud härra rahaministri suust juba sellest ajast peale, kui ta valitsuse liikmeks tuli, ja ta on sellel kohal juba mõned aastad püsinud. Meie kuuleme temalt üht ja sama juttu — väike- ja kesktööstus on meil tähtis tööstuskaru. Seda enam, et rahaminister otseteed väljendas — ärge arvake, et põllumajandus on ainuke, mis meie riiki edasi kannab. Mis meie näeme? Härra rahaminister jagab kõik välislaenu summad ära. Ühele lubab ta 200 miljonit, teisele 400 miljonit ja lõpuks selle tähtsama haru, väike- ja kesktööstuse jaoks aga kõigest 50 miljonit.

Kui Vabariigi Valitsuse liikmed seda küsimust tõsiselt võtavad, siis oleks pidanud vähemalt selle aja jooksul, kus praegune ministerruum tüüril seisab, ära näidata, et väike- ja kesktööstuse saatust valitsusele hinge lähedal seisab. Kuid meie näeme siin otse vastu pidist pilti. Ma toon mõned arvud ette Eesti pangast. Praegu on ta küll emissiooni pank, mõne kuu eest oli ta ikka veel rahaministri järelevalve all, kes seal kui kindral-kuberner võis tegutseda. Sellest pangast on suurtööstusele laenu antud 1925. aastal 1.755.000.000.— 1926. aastal — 2.087.000.000.— Nii oli siis 1926. aasta jooksul 250 miljonit suurtööstusele juurde lisatud. Samal ajal oli kesk- ja väiketööstusele antud 1925. aastal 664 miljonit, 1926. aastal 437 miljonit. Mida need arvud kõnelevad? Sellest, et väike- ja kesktööstuselt oli 250 miljonit sisse nõutud ja suurtööstusele juurde antud. Pangal oli operatsioonide jaoks

raha tarvis ja see raha nõuti kesk- ja väike-tööstuselt sisse.

Edasi teame, et suurtööstuses töötab 30.700 ja kesk- ja väiketööstuses 51.300 inimest. Iga üksiku töölise kohta oli 31. XII 26. Eesti pangast laenu antud suurtööstuses 68.000 marka ja iga väike- ja kesktööstuse töölise kohta 8.500 marka. Nii näeme siis, missugune vahe!

Ei saa aru, kes õieti meil valitsuses töös- tusse puutuvat ala juhib: kord paistab, et minister Lattik'u käes ohjad on, sealsamas paistab, et asi minister Kornel'isse puutub, ja kolmandal juhtumisel teeb sellega tegemist ka härra rahaminister.

Teie teate, et õpipoiste küsimus on meie tööstuse üks valusamaist. Ma olen ka neli aastat õpipoisina käsitööd õppinud ja ma tean, kui suur see häda ja õnnetus on. Umbes paar nädalat tagasi oli ühes komisjonis päevakorral vastav seadus. Juba mitu aastat on seda eel- nõu arutatud. Nädal tagasi pidi see eelnõu jälle kaalumisele tulema. Seal selgus, et hari- dusminister ei olnud saanud eelnõuga tut- vuneda ja asi lükati jälle edasi. Teie teate, meil on praegu haridusministeeriumis tendents — suurel määral avada riigi õppetöö- kodasid. Meister, kui käsitööõpetaja oma töö- kojas, on kahtluse all. Haridusministeerium arvab, et ta ei suuda õpetada ega juhatada. See küsimus on ka praegu Viinis päevakorral, — Austria on ju vana käsitööstuse maa — ja seal näeme, kuidas Viini sotsialistid nõuavad, et käsitöömeistrite käest tuleb õpipoisi õpe- tamine ära võtta ja riigi ning omavalitsuse ühis- õppetöökodadesse anda. Nimelt selgub, et Viini linnavalimistel 60.000 häält antakse kodanlikele erakondadele just käsitöölise ja nende perekondade poolt. Sealsed sotsialis- tid nõuavad, et hävitataks kord meistrite- õpilaste süsteem. Vaadake, see nõudmine käib kokku meie haridusministeeriumi seisukohaga. Ma ei tea, kas haridusminister Lattik kristlikust erakonnast on sotsialistide poole üle läinud, või ajab ta seda asja, ilma et ta ise seda küsimust tunneks.

Samal ajal, kui meie haridusministeerium käsitööstuse juhtimise oma kätte on võtnud, näeme üldhariduse arendamist põllutöoministri käes. Ma tean juhtumisi, kus haridusmi- nisteerium on mõne kooli sulgenud, kuna põllutöominister selle asemel kaks-kolm ava- da tahab. Sellest näeme, et hariduse alal mõis- ted täiesti segi on läinud: kaubandus-tööstus- minister ajab koolielusse puutuvaid asju! (A. Anderkopp, tõe: Siseminister ajas välispolitikat!) Mitte üksi seda, vaid siseminister peab ka kokakursusi, mis õieti ministeeriumi eriala ei peaks olema.

Mõni aeg tagasi oli üks Tallinna keskkooli juhatajatest sunnitud tähendama, et lõpu- klassis 95 kooli lõpetajast ainult 5 teavad, kuhu nad pärast kooli lõpetamist lähevad, 90 aga ootavad, et pääseda kroonuteenistusse. Nii näeme, et keskkooli lõpetajail on ainukene pääsemine kuhu minna — sõjaväeteenistus. Mis edasi saab, see küsimus on lahtine. Hu- vitav on jälgida töötähtsuste hariduslikku ta- sapinda. Läänud kevadel oli Tallinna töö- börsis registreeritud töötähtsuste hulgas 430 isikut keskkooli haridusega ja 25 ülikooli har- idusega. Samal ajal teame, et riigiteenistuse seaduse § 26. põhjal määrab valitsus ära kõik ametikohad, kas ja kus ametnikul võimalik on mitut kohta pidada. Teie teate aga, et siamaani see määramata on. Meil on terve rida ametnikke, kellel on kolm kuni neli koh- ta käes. On see loomulik? Kas ei ole see ka üheks põhjuseks, mis meie haritlasi lahkuma sunnib Austraaliasse saapaviksijaiks.

Ühe tähtsa majandusliku eluala on härra minister täiesti puudutamata jätnud, see on meie rannarahva seisukord. Teie teate, et Eestis uhub meri 2000 kilomeetrit randa. Enne sõda teenis 20.000 inimest kalapüügist ülespidamist. Arvame perekonnaliikmed kaa- sa, siis võime peaaegu eksimata öelda, et $\frac{1}{10}$ meie rahvast on rannarahvas. Härra rahaminister leiab, et siin seisukord päris loomulik on ja ei ole vaja riigi poolt kätt välja sirutada. Kui teie aga lähemalt vaatate, siis näete, et paljudes rannakülades elujärg ini- mestel äärmiselt vilets on. Kalasaagi realiseerimise võimalused on rasked. Praegu maksab tursakala puud 80 marka. Samal ajal aga kat- suge, kas te leiata tursse Viljandist ja Võ- rust? Nii näete, missugused raskused on ühe kõige odavama toiduaine kättesaamisel. Ma tuletaksin meelde härra Riigivanemale tema sõnu kalanädala puhul. Siis ütles härra Riigi- vanem järgmist: „Vabariigi Valitsuse juhina rõhutan mina, et valitsus kodumaa kalaasjan- dust, kui rahvamajanduses tähtsat haru, kõi- giti arendada piüab“. Siis pidas härra Riigi- vanem kalaasjandust väga tähtsaks majandus- haruks, mida ta valitsuse nimel edendada lubas. Meil kõneldakse nõndanimetatud üht- lasest valitsusest, kuid see ühtlane valitsus läheb niikaugele, et käimas on purelemine põllutöoministeeriumi ja kaubandus-tööstus- ministeeriumi vahel kalade pärast. Praegu ei tea minister Kornel ega minister Köster, kelle alla käib kalandus. Minister Kornel kaebab isegi rahaasjanduse komisjonis, et põllutöoministeerium selle ala oma kätte ki- sub, — las minna!

Oma kõnes puudutas härra rahaminister meie maksustamist ja kahtles, kas on võimalik,

et jõukad inimesed välja rändavad. Vastuse selle peale annab Riigivanema ringkonna häälekandja, kes seletab, et väljarändajad on maksumaksjad töövõimelised ja tööhimulised inimesed. Eelasi leiame „Kaja“ juhtkirjast: „Tõsiasi on, et päris kehvik ei saagi välja rännata, sest see nõuab palju kapitali.“ Ka siseminister ei näi rahaministri arvamist jagavat. Alles hiljuti pidas härra siseminister kinni terve rea inimesi ja pole lubanud neid välja rännata, sest neil on olnud 400.000 — 500.000 marka raha! Nii on siis väljarändajateks juba kaunis jõukad inimesed. (Rahaminister L. Sepp: Ma usun oma numbraid rohkem, kui ajalehejutte). Väga võimalik, et siseministri andmed ei ole õiged. Kuid ka härra siseminister peab oma ala niisama tunda, kui iga teine minister.

Väga huvitav on üks lause härra rahaministri kõnes, kus ta mõista annab, et meie maksustamise juures võib inimene isegi rikkaks minna. Nii on siis maksustamise ülesanne ministri arvates — kodanikke vaeseks teha, sest Eestis ei tohi olla seda, et inimesed võiksid rikkaks minna.

Ja et seda ette ei tuleks, selleks on muidugi rahaministeeriumi kõrgemad võimud kõik abinõud tarvitusele võtnud. Ma toon mõned kurioosumid sellelt alalt: Tallinna kesklinnas asub tuntud kullasepp. Ma ei tea, mis põhjal on selle kullasepa kohta maksuametil kahtlus tekkinud, et ta aus mees ei ole. Iga aasta on ta esitanud aruanded, mis kõik dokumentidega kokku käivad, kuid sel aastal juhtunud „vaesel mehel“ õnnetus, — ei ole patenti õigel ajal linnaametist kätte saanud, sest linnaasutused olnud tööga koormatud. Järgmisel päeval oli varahommikul juba maksuinspektor kohal ja küsib, kas patent on, mille peale muidugi eitava vastuse saab. Selle tagajärjel määrab maksukomitee kullasepale 10.000 marka trahvi. Ja mis on selle motiiviks? Ministreeriumi kõrgem ametnik tähendab käsi hõõrudes: „Meie oleme teda 10 aastat püüdnud, tal on alati kõik tipp-topp, aga nüüd on ta meil käes“. Teie näete, missuguste asjadega meil tegemist on.

Ma toon veel teise loo: maksustatakse perekonna ema, põhjendades, et ta keskkooli on lõpetanud ja õpetajaametit võiks pidada, mis sissetulekut annab. Viimane seletab, et tal suur majapidamine, mitu last jne., mis takistavad kooliõpetaja kohta pidamast. Üldse on suur tegemine, kui kodanik nõuab maksu vähendamist, mis harva õnnestub. Meie teame, et on terve rida Riigikohtu otsuseid, kus selgunud, et maksustamine ülekohtusel alusel on sündinud. Väga raske on seda ülemäära maksetud raha tagasi saada. Mina tean praegu

ühe isiku, kellelt maksude arvel suurem summa sisse nõuti. Nüüd ta jändab kuude kaupa, aga seda ülekohtuselt sissenõutud raha kätte ei saa. Öeldakse päris avalikult: meie käest raha nii kergesti kätte ei saa.

Edasi toon ma ühe asjaolu ette ja palun härra rahaministrit kontrollleerida, kas see õige on. Mulle telefoneeriti eile õhtul, — ja ma ei ole jõudnud seda veel kontrollleerida — et meie kõrgemad maksuametnikud saavat viivituseprotsentidest 2—2½% omale. Üks kõrgem ametnik võtnud paari päeva eest viivituseprotsentide arvel isegi 100.000 marka avanssi. Nimelt ei ole tal majaehitamine veel lõpul, maaltööd olla tegemata. Kas ei sunni sarnane süsteem ametnikke kõiki abinõusid tarvitusele võtma, et viivituseprotsentid võimalikult suured oleksid. Härra rahaminister, kas ei lõhna see korrupsiooni järele?

Maksumaksjate esindajate kokkupõrked otsekoheste maksude peavalitsusega on otsaga juba Tallinna linnavolikogusse jõudnud. Mitu korda on rahaminister lubadusi andnud uute seaduste esitamiseks, kuid neid ei ole veel siinamaani. Toosin teile veel ühe näite: tean ühe väikese tööstusettevõtte kesklinnas — trükikoda, kes maksab aastas 972.000 mk. makse. Juhatuse liikmed ei saa seal rohkem palka kui 3—5.000 mk. kuus. Öelge, et see meie oludes loomulik nähtus on. Kas ei ole see ettevõttelt viimase hinge väljapigistamine?

Härra rahaminister teab väga hästi, palju kodanikkudelt lastekasvatamiseks tulumaksu määramisel arvesse võetakse, see on 2.500 mk. lapse pealt. Kuid riigi varjupaikades läheb lapse ülalpidamine 4.000—5.000 marka ja Udriku lastekodus isegi 6.000 marka maksuma. Kui riik lapse peale 6.000 marka välja annab, kuidas peab siis kodanik oma last 2.500 margaga kasvatama? Võiks veel terve rea näiteid tuua, aga on selge, et see praeguse valitsuse peale ei mõju. See on täpselt, kui hani selga vett visata. Praeguse valitsuse seisukoht on: saagu riigist mis saab, kui aga meie veel mõne nädala püsiksime. Valitsus on kui juut Ahasveerus, kes südametunnistuse piina all mööda ilma ringi rändab. Igal ministril on oma liikumisabinõu: Riigivanem laseb autoga öösel ja päeval ringi, tähele panemata, kes alla jääb; haridusminister sõidab magamisvaguni koridorides, sõjaminister laseb dresiinaga, teedeminister sõidab veduriga mööda kraave, raudtee kõrval. (Vahelhüüe sõjaminister N. Reek'i poolt.) Meil ollakse asjaga isegi niivõrt harjunud, et näiteks, kui maanteed mööda mõni auto sõidab, müksab külamees naist — eit, tõmba kraavi, Riigivanem tuleb! (Vahelhüüe sõjaminister N. Reek'i poolt.) Need on niivõrt igapäevased asjad,

et härra sõjaministril selle üle ei maksaks paha-seks saada.

On päevaselge, et niisuguse süsteemi ja sarnase korralduse juures ei saa loota, et praegune valitsus abinõusid leida katsuks pahede kõrvaldamiseks, mille peale oma eelmises kõnes tähelepanu juhtisin. (A. Anderkopp, tões: Täiesti õigel!) Vabariigi Valitsus, Riigivanemaga eesotsas, on riigitüüri täiesti käest ära lasknud libiseda. Kogu ta töö ning vaev kulub selleks ära, et riigitüüri uuesti kätte haarata. Praeguselt valitsuselt ei saa kodanikud loota, et neile mõnesuguseid paremusi tulemas on. Oma kõnet lõpetades teen Riigikogule ettepaneku, vastu võtta järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu tunnistab Vabariigi Valitsuse vastuse mitterahuldavaks ja läheb päevakorras edasi“.

Töö-hoolekandeminister J. Masing: Rkl. härra Veiler näitas praegu oma rääkimisega, et ta sellest sugugi aru ei saanud, mida ma arupärimise puhul oma seletustes ette tõin. (A. Anderkopp, tões: Meie saime kõik nii aru.) Härra Veiler põhjendab seda ise kõige paremini. Ta ütleb enese kohta: Minu mõistus ja mõtlemise viis on täiesti ühesugune, kas ma olen terve ja normaal olukorras või on mul 40 kraadi palavikku. Meie teame aga, et inimesed, kellel on 40 kraadi palavikku, harilikult sonivad, on puuduliku mõistuse juures. Härra Veiler katsub minu seletustest üksikuid mõtteid välja noppida ja teeb neist järeldusi. (Vahelhüüe A. Veiler'i, tões poolt.) Kui Teie mõistus sarnane on, kui 40-kraadilise palavikuga inimese juures, siis ei saa Teie muidugi asjast õieti aru. Minu seletusi tuleb võtta tervikuna. Ka olen mina kõik need väited, mis ma oma seletustes ette tõin, põhjendanud andmetega, ja need ei ole ainult minu arvamisid, vaid olen teadusmeeste arvamisid ette toonud, mis omakord andmetega põhjendatud.

Härra Veiler katsus näidata, nagu oleksin ma vastolus seisnud valitsusega tulumaksu küsimuses. Praegune valitsus on seda öelnud, et tema tahab maksude süsteemi revideerimisele võtta. Ma ütlen seda ka, et tulumaks on praegusel määral kõrge. Seda kinnitas ka rahaminister, kui ta ütles, et ta lähemal ajal annab sisse tulumaksu muutmise seaduseelnõu. (A. Anderkopp, tões: Ei, tulumaksust ei ole juttu olnud. Ta rääkis ärimaksust.) Seal ei ole suurt vahet, tulumaksust on valitsuses niisamuti räägitud. (A. Anderkopp, tões: Ei, seda ei ole. Riigivanem J. Teemant: Nüüd leidsid!) Ma tõin ämmaemandate kohta statistilisi andmeid ette nii öelda, ääremärkusena. (A. Veiler, tões: Siin olid

iga-aastased andmed toodud — see ei ole ääremärkus.) Igatahes mõjus Teie peale väga pörutavalt, tundsitate end puudutatud olevat.

Kui näidati ja öeldi, et ma olevat arstide pihta kivi visanud, siis tahan ma selle kohta tähendada, et kui Teil on põhjusi arste süüdistada, ma neid kaitsema ei hakka. (Vahelhüüe.)

Edasi räägiti veel sellest, mina olevat agitatsioonile suure tähtsuse andnud — see vastab tõe. Kui sarnast agitatsiooni ei oleks olnud, ja ei oleks ka praegu, siis sarnast suurehulgalist väljarändamist ei oleks tulnud. Kui kaugele asi läheb, seda näitab olukord, et teie võite sagedasti ajaleheveergudelt leida kuulutusi, kus otsitakse maale agente hea teenistuse peale, missugune just see teenistus on, seda ei ole otsekohe öeldud, kuid võib oletada, millega siin tegemist on. (A. Anderkopp, tões: Teie ütlete, et meie ajakirjandus väljarändamise vastu võidelnud ei ole.) Viimasel ajal — jah. (A. Anderkopp, tões: Kuidas viimasel ajal? Tervelt kaks aastat, nii palju kui jaksame.) Ma räägin kuulutustest, et siiski sarnaseid kuulutusi on vastu võetud. Ma ei süüdista ajakirjandust, härra Anderkopp! On väga mõistlik, mis härra Jaan Koort „Vaba Maa“ veergudel kirjutab, ja sellel on väga suur mõju. Siis lugesin ma hiljuti härra Riismann'i — töö-hoolekandeministeriumi ametniku — kirja, kes praegu Austraalias on. Tema ei kuulu mingisuguse poliitilise rühmituse hulka ja tema ütleb, näiteks, psühholoogilise momendi kohta eestlase juures, et eestlane ei taha püsida ühel kohal paigal. Tema on näinud Sidney uulitsatel eestlasi hulkade kaupa ringi liikumas, kes seal tööd otsivad ja plaane teevad, kuidas Austraaliast edasi rännata Ameerikasse. Siin tahan ma alla kriipsutada, et teatav psühholoogiline moment on olemas, kui selleks agitatsiooni tehakse.

Kui ma puudutasin mõne sõnaga hariduspoliitikat, siis tahetakse mulle etteheiteid teha, nagu oleksin ma praeguse haridusministri tegevust sellega arvustanud. See on harilik niisugune võte, kus olukorra põhjused jäetakse ette toomata, ja nende põhjuste tagajärjed veeretatakse inimeste peale, kes selles kõige vähem süüdi on. Mina kõnelesin just, et praegune haridusminister püüab meie hariduspoliitikat reguleerida, seda korralagedust haridusealal kõrvaldada, aga see ei ole etteheide, nagu teie, härra Veiler, sellest aru saate oma palavikus. (A. Veiler, tões: Vast loete, härra minister, stenogrammide veel kord läbi, — seal ei ole sõnagi sellest!) Mõte ometi on. Seal on otsekohe öel-

dud, et kui tahetakse nii öelda kulusid vähendada, klasse sulguda, mis tühjaks on jäänud... (Vahelhüüe A. Schulbach'i, tõe poolt.) siis leiab see vastuseismist pahempoolsete rühmade poolt. Need mõtted on ajakirjanduses alati olnud. (A. Anderkopp, tõe: Ega siis ajaleht koole ei tee!) Ükskõik.

See on ka kõik, mis mul vastata oli. (A. Anderkopp, tõe: Seda ma usun!)

Haridusminister J. Lattik (väljaspool järjekorda): Väga austatud rahvasaadikud! Selle arupärimise juures on puudutatud haridusküsimusi. Kuid ma pean ütlema, et härra Veiler'i kõne oli õieti kaitsekõne Vabariigi Valitsusele tema hariduspoliitika. Vaevalt on varemalt... (A. Veiler, tõe: Töö- ja hoolekandeminister nimetab „sonimiseks“ valitsuse kaitset.) kunagi arupärimiste juures nii selgesti välja öeldud, et tahetakse seda, mida ka valitsus on tahtnud kätte saada. See on nimelt meie hariduspoliitika edasiviimine. Valitsus on seal kindla käega püüdnud reguleerida ja korda luua. Aga härra Veiler teab, et meie seadused ja määrused, mis on välja antud, ei võimalda hariduspoliitika juhtimist õigestesse rööbastesse. Meie ei saa midagi muuta kui meil ei ole uusi seadusi. Ja kui valitsus on tulnud uute seaduseelnõudega, siis ei ole ta opositsioonilt toetust leidnud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Opositsioon peab toetama koalitsiooni valitsust! — Hulgalsed vahelhüüded pahemalt poolt.) Praegu teeb ta seda oma sõnaga, peaks ka teoga tegema. Ma pean ütlema, et need elnõud ei ole siamaale toetust leidnud, aga tänasest kõnest võin ma oletada, et lubatakse edaspidi toetada. Ma tuletan meelde, kui oli päevakorral koolinõunikude seadus, siis oldi kõvasti selle vastu. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Kõigile on selge, et kui meie tahame hariduspoliitika midagi kätte saada, siis on vaja neid aluseid muuta, mis varemalt antud. Meil on keskvalitsus ja omavalitsus. Kuidas ma saan korda luua, kui omavalitsustel suur võim on kätte antud koolidevõrgu korraldamisel ja teistes küsimustes. Ja keskvalitsus muutub tihti ainult asutuseks, kes peab andma raha, finantseerima.

Ma tuletan ainult siin meelde omavalitsuste õige rasket küsimust, see on koolivõrgu küsimus. Mis saab siin keskvalitsus teha, kui kohapeal omavalitsuste poolt määratakse koolivõrk kindlaks. Ja seadus näeb ette, et nende ja nende paragrahvide põhjal peame raha maksma. (Vahelhüüded pahemalt poolt. — K. Baars, tõe: Tehke uus seadus!) Ma usun ja loodan, et edaspidi sealtpoolt

kindlasti toetus osaks saab uutele seadustele, millega ma tulen.

Puudutame näiteks veel kasvatusküsimust ja praegu päevakorral olevat õpetajate ettevalmistamise küsimust. Praegu töötab meil 5 seminari. Teie teate, kuidas need noored kooliõpetajad endile kohti otsivad. Kuigi paljud uksetaha jäävad, siiski öeldakse, et seminare on veel vähe, tarvis juurde teha. Niiviisi ollakse uutele seadustele juba ette vastu.

Mis puutub tööstusõpilaste küsimusesse, siis ma ei oleks uskunud, et härra Veiler siin etteheiteid teeb, et miks meie tööstusõpilaste koole loome ja asutame. Ma olen vanadelt meistritelt kuulnud, et õpilased paremad on kui need, kes õppisid meistrite juures. Mulle ütles üks vana meister, et nüüd mõistab õpilane vähemalt hõövli panna sinna, kus hõövli koht.

Haridusministeeriumi ülesanne on haridust sinna juhtida, kuhu seda tarvis on. Ja tööstusõpilastele on seda vaja. Ei saa öelda, et need koolid oleksid vahekordi halvemaks teinud tööandjate ja töövõtjate vahel. On püütud õpetada tööd tegema ja korda pidama. Mina ei saa küll öelda, et tööstusõpilaste kool oleks mingisugune sotsialistlik ettevõtte. Igatahes on asjatundjate arvamine, et see süsteem parem on ja seal ei ole mingisugust halba vahekorda. (A. Anderkopp, tõe: Ei, mitte selles ei seisa asi, vaid odavam tuleb.) Ma ei või öelda, et need koolid väga kallid oleksid. Võib olla on üks või teine asi kallim. Võib olla asjade muretsemise algul, aga kui riistad on muretsetud, ei või öelda, et need kalliks on läinud. Mina olen mitmes koolis käinud ja näinud, kuidas vahekord tööandjatega on. Siin istub Pärnu linnapea, kes ka seda tõendada võib, et see halb kool ei ole, et ta eduga töötab.

Siis puudutati veel meie kalaasjandust. Haridusministeerium on tõsiselt tähelepanu pööranud kalaasjanduse õpetamisele. Meie oleme teinud kõik, mis võimalik. Siin tähendati, et kolm ministrit pörkab kokku tööstusoskuse õpetamise alal....(A. Anderkopp, tõe: Meie arvasime nii, et suured kalad jäävad kaubandus-tööstusministeeriumile ja väiksed põllutööstusministeeriumile, aga nüüd otsi, mis jääb kellegile.) See paistab ainult nii, nagu oleks üks minister teisega vastollu satunud. Meie oleme korraldanud kalaasjanduse kursusi, katsume korraldada ka koole sellel alal, aga kui inimesi sinna vähe tuleb, siis paneme need kinni ja teeme kursused. Erilist lahkuminekut ei ole ühe või teise ministri vahel. Et aga ühe või teise ministri tegevuspiirid kokku puutuvad, on täiesti loo-

mulik. Valitsus on algusest peale püüdnud koolide alal korda luua, sulgudes üksikuid keskkooli ja klasse ja avades kutsekoole, mis annaksid otstarbekohast oskust ja haridust.

See töö ei ole kerge. Ollakse vastu, iga üksik kool ja klass on vastu.

Kohapeale on inimesi välja saadetud, et lahendada üksikuid raskusi. Võidakse ju tulla ja öelda, et pange 20 kooli kinni, tõmmake 20-ne kooli võrra kokku, seda ei saa. Kui juba ühe klassi võrra kokku tõmbame, siis kannatavad selle läbi mitmed, sest kool on elav keha. Või jälle, kui kool kuskile mujale üle viia — seal on jällegi teiste huvid rikutud. Väga kerge on ju näidata käega, et tehke seda ja seda, kuid üle öö ei saa siin kõike teha. Mina olen silmas pidanud ja tarvitanud seda teed, et õpilasi õpetataks ja juhitaks mingisugusele elukutsele.

Pean ütleva, et kooliõpetajate ettevalmistamise küsimus on raske. Neid valmistatakse palju, kohaotsijate arv kasvab. Ja kõigeraskem on just kohata kooliõpetajate seisukord. Alati tulevad nad ja ütlevad, et teie olete meile elukutse andnud, kuid nüüd ei saa sellega midagi teha. Ka teisel alal ei leia nad tööd, nad ütlevad, et oleme seal ja seal kohta otsimas käinud, kuid et meil eriline kutse on, sellepärast ei taheta meid saada. Ja kuhu neid juhtida! Kui Saaremaal kursused sulgesin, siis öeldi ja kardeti, et ühtki kooliõpetajat Saare- ja Hiiumaale ei lähe. Nüüd on seal palju kandidaate, on küllalt minejaid, aga need ei leia kohta.

Ma tõin kõik selle ette selleks, et näidata, kui raske on meie hariduselu õigetes rööbastesse juhtida, kui ta laiali paisatud. Seda oleks pidanud katsuma teha siis, kui hariduselu alati. (A. Anderkopp, tõer: Kristlik rahvaerakond on siin vist rohkem teinud kui teised.) Alguses ei olnud kristlikku rahvaerakonda, seda Teie teate. Nende koolide peale, mis mõned kristliku rahvaerakonna liikmed üleval peavad, ei või keegi näpuga näidata, need on head koolid. Mina ei või neid kuidagi sulgeda, sest need on erakoolid, ja erakoole haridusministeerium sulgeda ei saa. Nimetage, missugused erakoolid oleksid avalikkude koolide võrgus. (Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp poolt.) Kes ehitab? Direktor Kubu ehitab kooli, seda toodi ükskord lehes juba ette, kuid tema ei ole haridusministeeriumi kaudu ühtki penni toetust saanud. Ei ole ta kunagi selleks minu käest raha küsinud. Õpetaja Kubu on väga energiline direktor ja seda võiks kõigile öelda, kuidas üks isik võib ja jõuab oma kooli eest hea seista. Ja kui niisugusele inimesele peakski riigi poolt toetust antama, siis ei oleks see

mahavisatud raha, vaid kannab vilja. Kui mina oleksin algusest peale meie hariduspoliitikat juhtinud, siis ehk oleksite võinud etteheidetega tulla, et ma olen plaanita laiutanud, kuid kui siin arupärimisega esinetakse ja öeldakse, et praegune valitsus midagi ei tee, siis ei ole sarnased etteheited millegagi põhjendatud. (A. Anderkopp, tõer: Härra Lattik, seda ei ole keegi öelnud, vaid öeldi, et haridusministeerium suleb ja põllutööministeerium avab.) On tähelepanu juhitud sellele, et meie koolid on hargunud mitmes suunas, on mitme ministeeriumi all. Kui võtta pimedatekoolid, siis alluvad need töö-hoolekandeministeeriumile, põllutöökoolid — need alluvad põllutööministeeriumile, sõjakoolid — sõjaministeeriumile. Ma ei ütle, et sarnane süsteem küllalt soovitatav oleks, Vabariigi Valitsus on seda koguni tõsiselt kaalunud, kuidas sellele küsimusele lahendust leida. Pean ütleva, et sarnaseid juhtumisi ei ole olnud, kus mõni teine ministeerium koolide suhtes talitanud oleks, ilma et ta haridusministeeriumiga kontakti ei oleks pidanud.

Järvamaal oli juhtumine, kus mõlemad ministeeriumid lähestikku koole tahtsid avada. Sel korral kõneldi kokku ja avati üks kool. Igatahes on koolivõrgu küsimusega valitsus ühtlust otsinud ja nõudnud. Põllutööminister ei ole omapead talitanud, vaid ta esitas seaduse, missugune seadus praegu alamkomisjonis. (A. Anderkopp, tõer: Selles see jutt on. Enne peab läbi rääkima.) Ma kuulen siin arvamisi ja imetust selle kohta, miks põllutööminister esitas seaduse! Ma arvan, et see õigus seadust esitada igal valitsuse liikmel on ja leian, et see loomulik on. Miks ta ei oleks võinud seadust esitada, see on ju päris harilik, et üks või teine minister seadusi esitab. On päris üllatav, et seda valitsuse liikmetele süüks pannakse! (K. Baars, tõer: Selles küsimuses räägite teist, mida Teie mõtlete.) Härra Baars, Teie olete ise valitsuse liige olnud ja peaksite teadma, et kui näiteks rahaminister seaduse esitab, siis ei pruugi enne teisel ministril sellest midagi teada olla, vaid ta vaatab selle, kui seadus temale seisukoha võtmiseks saadetakse, läbi ja avaldab siis oma seisukoha. (Hulgälised vahelhüüded.) Pean ütleva, et meie vaated härra Baars'iga selles küsimuses ühised on, kuid arvamine minu mõtetest läheb härra Baars'il lahku. Härra Baars on hea advokaat, ja advokaadid oskavad mõtteid tõlgitseda oma kasuks. (A. Anderkopp, tõer: Siis peab meie valitsus seda ütleva!) Mina ei tea, et see nüüd nii suur süü oleks, et Vabariigi Valitsuse eesotsas

advokaat seisab. Seal on ka enne advokaate olnud, ja Teie olete ise ka advokaat ning peaksite seda seisukohta enam kaitsema, kui mina. (A. Anderkopp, tões: Olen noor advokaat. Mina ei saanud enne kuidagi aru sellest valitsuse asjast, aga nüüd saan ma aru.)

Ma lõpetaksin sellega, et ma tõesti härra rkl. Veiler'i kõnes ühte ja teist mõtet kuulsin, mis täiesti valitsuse oma on, Ma usun, et lugupeetud rkl. Veiler ja tema mõtteosalised Vabariigi Valitsust koolide koondamise ja ühtlustamise põhimõttes ka kindlasti toetavad, nagu nad seda kõnedes siin teevad.

Vaheaeg kl. 12.10 min. — kl. 12.30 min.

H. Martinson (tp): Austatud Riigikogu liikmed! Valitsuse esindajate, töö-hoolekande- ja rahaministrite seletusi kolme nädala eest väljarändamiste põhjuste ja nende vastu abinõude otsimise üle ära kuulates ja hiljem pilku stenogrammidesse heites ei saa kuidagi naerumugiget kõrvale hoida nende ringikobamiste üle, millega need härrad väljarändamist püüavad põhjendada ja sellele tõkkeid mõtlevad teha.

Töö-hoolekandeminister rääkis meile pika loo ette selle suure raske õnnetuse üle, et meie väikese riigikese rahvas küllalt ei siginevat, tuues ette terve rea statistilisi andmeid ka välismailt, mis näitama pidid, kuivõrt madalale on sündivus meil langenud. Ma ei kahtle põrmugi nende arvude juures, ja ei taha ka nende põhjuste juures palju peatuda, mispärast sündivus nii väikene on, vaid tahaksin peatuda selle suure rahvusliku õnnetuse juures, mille üle kõik meie isamaalised emandad ja isandad hädaldavad, ja küsida: Ons see tõesti, nii suur õnnetus, et meil nii vähe lapsi sünnib! Vastus selle peale ei või ühelegi inimesele raske olla, kuid selle vastuse juures peab tahes või tahtmata välja minema klassi seisukohast. Jõukama, võimaloleva klassi seisukohast võib see ju õnnetus olla, pealegi õige suur ja raske õnnetus, kui kehvad inimesed vähe siginevad, sest sellel läbi võib neil ajajooksul orjadest puudus tulla, kes nende elumõnustusete pärast töötavad ja nende võimalolemise pärast endid maha tappa peavad laskma. Kehvema kihi, tööliste seisukohast vaadates peab seda enam õnneks kui õnnetuseks pidama, kui neil vähe lapsi sünnib. Selle kohta on väga kena vanasõna olemas: „Mida rohkem koeri koos, seda vedelam lake.“ Ja see sobib siia just nagu rusikas silmauku, nagu seda öeldakse. Mida enam töölistel lapsi sünnib, seda raskemaks muutub ta elujärg. Ta ei jõua neid toita, katta ega

neile korralikku haridust anda. Ta on sunnitud neid, niipea kui neist keegi juba jalgu jõuab järele vedada, üks kõik kuhu tööle panema, et selle läbi oma viletsale palgale vähegi lisa saada, mis jälle omakord täiskasvanute niikuinii viletsat palka veelgi aitab alandada. Ja nii läheb see ilmlõpmata edasi. Härradel on orje jalaga segada ja meie härrade rahvuslik enesetunne on rahuldatus, sest Eesti rahva arv kasvab. (Töö-hoolekandeminister J. Masing: Ärge rääkige asjast, millest Teil aimu ei ole! Teie ei oska üldse majanduslikult mõelda.) Kas need töölistel ka süüa saavad või alasti käivad, selle üle meie härrad pead ei murra, neil on seda parem, mida enam aga tööorje sünnib. Sellepärast siis ka see püüd kõiksugu sõnakõlksudega kehvemale kihile selgeks teha, kui suureks õnneks see isamaale ja kui heameel Jumalal sellest on, kui nendel naised lastesünnitamise masinateks muutuvad.

Härra töö-hoolekandeminister on isegi arusaamisele tulnud, et sündimiste arvu languse põhjused ei kanna füsioloogilist, vaid sotsiaal-majanduslikku iseloomu.

See on välismaal. Eestis on aga teine mõõdupuu. Siin on meie härra töö-hoolekandeministrile ümberlukkamata tõeks kristlikku rahvaerakonda kuuluva professor Rahamäe juhtlause, millest kõige tähtsam olla see, et „Eesti rahvas olla liiga moodsa, elumaitsemist nõudva iseloomuga.“ Sellepärast ka nii ilmatu palju aborte. See elumaitsemist nõudev ilmavaade tööliste juures — see on kõige kurja juur. Et üks kristlik papp nõnda ütleb, pole imeks panna — see on ju tema amet rahva teadmisi kammitas hoida ja iga sammu peal armast maarahvast manitseda, et nad maapealset varandust ei koguks, ja põrgu neile ilmalastele õige palavaks kütta, kes ka siin maa peal elumõnustusust julgevad himustada.

Et aga härra töö-hoolekandeminister, kelle amet koguni teine on, kui ühel kristlikul papil, sellesamasse pasunasse puhub, see on imeks panemise väärt. Tema peaks ometi teadma, kui vale alusel see vagade inimeste ütetus on: „annab Jumal lapsi, annab ta ka leiba.“

Usun et tema oma endisel ametialal nii mõnegi lapse sündimist on näinud, aga et keegi neist „rukkikott õlal“ ilmale oleks tulnud, seda ta ometi tõendada ei julge.

Hädaldamine abortide rohkuse ja ämmaemandate suure arvu üle on kodanliku klassi seisukohast mõistetav, niisama mõistetav ka see, et aborditegemist kodanliku seaduse järgi kuriteoks peetakse, mida väga valjult karistatakse, isegi valjemalt kui mõrtsukatööd.

Töölisklassi seisukohalt vaadates peaks see aga palju suurem kurjategija olema, kes rohkem lapsi ilmale sünnitab, kui ta korralikult üles kasvatada jõuab.

Kahjuks ei ole meie kehvem kiht veel kõik sellele teadmisele jõudnud, selleks on ta veel liiga palju usupaelus kinni ja sellepärast ka meil niisama kui igalpool vaesema, kehvema kihi hulgas vähem aborte, kui jõukama kihi hulgas. Ma usun, et ma palju ei eksi, kui ütlen, et suurem jagu nendest abortidest, mis ilmsiks tulnud, ja mille kohta härra tööhoolekandeminister varem siin arvud paari aasta kohta ette luges, on väljaspool abielu, vallaliste naisterahvaste juures toime pandud, keda osalt häbi, osalt puudus seda sammu sundis astuma ja kellel küllalt raha polnud selle asja pärast spetsialisti arsti poole pööramiseks, vaid mõne vähese teadmistega ämmaemandakese juures abi otsisid ja tihti peale selle sammu oma eluga pidid maksuma.

Härra tööhoolekandeminister arvab seda „äärmiselt iseäralikuks“, et rahva jõukuse kasvamisega kahaneb ka sündivus. Toob selleks Julius Volf'i ette, kes selle peale tähelepanu pööravat, et mida radikaalsem rahvas kuskil piirkonnas on, seda vähem nende seas sündivuste arv. (A. Anderkopp, töer: Siis peaks Venemaa välja surema.) Ma ei taha ühe ega teise põhjuse üle vaielda, lisaksin veel aga kolmanda juurde, mis ehk kõige õigem oleks ja nii kõlaks: „mida targem, arusaavam rahvas kuskil piirkonnas on, seda vähem on lapsi.“ Arusaaja ei pruugi igakord jõukas ja radikaal olla, kui radikaali all ainult sotsialisti mõistetakse. Ei aita ükski arstirohi, ei vaga soov ega lootus rahva hingeelulise väljavõrsumise peale, võib julgesti öelda, ilma et prohvet pruugiks olla, nii kaua kui rahvas või ühiskond, ükskõik, mis nime sellele anda, oma hoolde ei võta lastekasvatamist, laste sündivus ei suurene vaid väheneb. Ei ole siin ka midagi kurta, on harilik nähtus, et vanad kaovad ja uued tulevad, nii üksikute inimeste, kui ka rahvastepere juures. Kui üks rahvas kaob, ärge kartke, et maa peale tühi koht jääks. Mõni teine rahvas tuleb asemele, ja kas see nüüd eestlane, saarlane või moorlane on, see on loodusele üks kõik.

Samuti kui sündivuse vähesuse üle kurtmine, niisama ka väljarändamise üle hädaldamine jätab töölisklassi hoopis külmaks. Vanasõna ütleb: Kala otsib, kus sügavam, inimene — kus parem! Sellele otsimisestungile ei peaks vastu töötama väljarändamise keeluga, igasugu maksude ja välispasseid hinna kõrgele ajamisega. Nagu kapitalil ei ole isamaad, ega isamaa-armastust, samuti ei või olla seda

ka töölistel. Mõlemad otsivad paika, kus neil lahedamad tingimused. See on ainult kitsarinnaline kihipolitika, mis orjade vähenemises oma rahakotile kahju kardan, ja selle politika pooldajad võivad väljarändamise, kui pahe peale vaadata, ja selle pahe ärahoidmiseks igasugu takistusi ette võtta. Väljarändamise põhjustena nimetab tööhoolekandeminister meie ajakirjanduse järele kolme järgmist põhjust: 1) meie raske majanduslik seisukord, 2) meie rahva psühholoogiline moment, ja 3) meie vildak hariduspolitika. Kui palju need kaks viimast põhjust väljarändamist suurendavad, see on küsitav ja vaieldav. Aga esimene põhjus, meie raske majanduslik seisukord, on ja jääb ikka selleks peapõhjuseks, miks meie väljarändamine kasvab ja veel palju enam kasvanud oleks kui sellele valitsuse poolt takistusi ei oleks tehtud.

Ainukese põhjusena näeb tööhoolekandeminister meie raskes majanduslikus seisukorras meie maksupolitikat, mis tulumaksu näol meie jõukamat kihti nii närveerida, et need viimaks vihastada, kõigepeale käega lüüa ja, viimaks jalga lasta. Kuipalju nüüd maksupolitika väljarändamist suurendab, selle kohta andis rahaminister seletust, mis otsekohe arvuliste andmetega tööhoolekandeministri ütelused ümber lükkab. Ja meil pole vist kellelgi põhjust nende andmete üle kahelda ja vastu vaielda. Suurendab nüüd maksupolitika meie väljarändamist või mitte, see on vähema tähtsusega küsimus, aga et ta halb on ja parandust nõuab, selles olen mina mõlemi valitsuse esindajaga solidaarne. Kust aga selle parandusega peale hakata, ja milles meie laiutamine õige seisab, millele piiri panna, selles lähevad meie arvamisid arvatavasti lahku.

Tööhoolekandeministri arvates on kõige suuremat laiutamist märgata meie koolide rohkuses. Need kiskuda noortel inimestel reaalse pinna jalge alt ära, nii et neile muud teed üle ei jääda kui välja rännata. Just niisamasugune seisukoht kui mõned aastakümned tagasi meie mõisa- ja kirikuhärradel oli, kui nad talupoegi hoiatasid lapsi koolitamast, sest koolitamine võõrutada nad tööst ära, see on tööhoolekandeministri sõnadega, kiskuda neil reaalse pinna jalge alt ära ja nad olla sunnitud „hobuseid varastama hakama“. Seda manitsust korrati igal võimalikul juhul, aga kui vähe see vilja kandis, see on igal ühel selge. Ometi tuleb nüüd tööhoolekandeminister, kes ise omast käest peaks teadma, et koolitamine teda mitte hobusevargaks vaid lugupeetud naistearstiks, mitme maja omanikuks ja koguni Vabariigi Valitsuse ministriks on teinud, selle sama retseptiga ja arvab kõik head sellega kätte saavat, kui meil

koolitatud inimeste arv väheneb. Kena seisukoht, eks ole! (Töö-hoolekandeminister J. Masing:Petseris õpivad väga paljud inseneriks, kas Teie suudate neile kõigile tööd anda?) Ega meil kahju pole, kui insener lihttööliseks hakkab.

Sellel ringkonnal, kes mind siia valinud, on laiutamisest koguni teine arusaamine ja näeb seda koguni teisel kui töö-hoolekandeminister. Ka see ringkond soovib kokku hoida, kokku hoida seal, kus see palju tunduvaldamaid ja otsekoheisemaid tagajärgi annaks, kui koolitatud inimeste vähendamine. Ja see oleks kõigepealt meie nõndanimetatud riigikaitse ühes sõjaväe ja kaitseliidu kuludega, mis lõviosa meie sissetulekutest ära neelab; teiseks, meie välisesindust peale kulutatud summad, mis ka väikesed ei ole, ja kolmandaks meie valitsemise aparaat, mille lihtsustamine kulusid ka märksa vähendaks. Ma ei arva siin üksi riigivalitsust, vaid ka omavalitsusi. Need oleksid õieti need kohad, mille juures kokkuhoiupoliitika kõige tunduvaldamaid tagajärgi annaks ja riigikodanikkude maksukoormat vähendada aitaks, nii et inimesed maksude rohkuse pärast enam välja ei rändaks, kui töö-hoolekandeministri arvamist õigeks pidada. Tarvitatakse aga kokkuhoitud raha meie viletsa tööstuse tõstmiseks, teedevõrgu laiendamiseks ja viljakandva põllupinna suurendamiseks, see aitaks otsekoheiselt meie tööpuudust vähendada ja väljarändamist seisma panna, kui väljarändamist paheks peetakse. Kas väljarändamine pahe on või mitte, mille vastu keeluabinõudega võitlema peab, on vaieldav küsimus. Mina seda seisukohta ei poolda. Noorel, elujõulisel töölisel on soovitamav välja rännata, kui siin viletsates oludes kiratseda. Kui kellelgi ei õnnestu võõrsil rikkaks minna, siis pole see veel õnnetus. See kasu, mis ta sealt kaudselt saab oma silmaringi laiendamiseks, on ka midagi väärt. Kui mitte muud kasu sellest ei ole, siis õpib ta ometi võõraste rahvaste töötamise viise tundma ja vähemalt sealset elu kodumaa eluga võrdlema, ja võib päris julgesti öelda, et kaugelt suurem protsent neist kodumaaga sidemeid päriselt ei katkesta ja varem või hiljem hulga targemalt ja elukogenumalt kodumaale tagasi pöörab, kui siin vähegi eluvõimalust on. Vähe on neid noori, kes reisimisest ja väljarändamisest ei unistaks, aga aineliste võimaluste puudumisel seda unistust täita ei saa. Vanemal, perekonnaga inimesel on selle täitmine veelgi raskem. Kui seda siiski tehakse, siis on enamal korral see ikka pika ja kauaaegse kaalumise vili. Valitsev klass näeb elujõuliste töölise väljarändamises

sellepärast hädaohtu, et see nende odavamate tööjõudu vähendab, ja katsub võõrast maad, kuhu väljarändamise vool kõige suurem, kõige mustemates värvides ette maalida. (Põllutöominister O. Köster: No, Brasiilia on ikka must küll.) Ei ole väga ammu tagasi, kui väljarändamise tung Lõuna-Ameerikasse või Brasiiliasse suur oli, milleks andis hoogu asjaolu, et sinna väljarändamine suuri kulusid ei nõudnud, vähemalt ei tulnud reisikulud oma taskust maksta. Vist on kõigil meeles need hirmuäratavad sealsete olude kirjeldused, millest kodanlikud ajalehed aina kubisesid. Küll olla seal töö raske, palk väike, kupjadel pikad piitsad, ja inimesed surra seal haiguste ja nälja kätte kui kärpsed — aga midagi ei aidanud, väljarändamine aina kasvas.

Meie valitsus, kellel teatavasti tööandjate huvid kõige enam südame peal on, nägi hirmuga orjade vähenemises oma kihi kaukale kahju ja keelas selleaegse siseministri härra Einbundi käsukirjaga Lõuna-Ameerikasse väljarändamise ära. Seda alasti kihipoliitikat katsuti küll inimesarmastuse mantliga katta ja seletati, et rumal rahvas tormata ilma teadmata õnnetusse ja selle eest tulla teda hoida. See inimesarmastuse mantel oli aga liiga läbipaistev ja näitas selgesti, missugusest südamesopist see inimesarmastus oli välja kasvanud.

Hiljem pööras väljarändajate vool Austraaliasse, mis veel praegugi lõppenud ei ole; aga et sinna ainult jõukamad inimesed pääsevad, kellel sõidu- ja maandumiseraha kokku umbes 150.000 marka välja maksta on, siis ei ole hädaoht nõnda suur. Sellegipärast ilmuvad aegajalt lehtedes teated sealsetest rasketest oludest, mis siinsetel inimestel väljarändamise tungi peaksid vähendama. Aramaid ja kerge elu armastajaid see hirmutab, aga elujõulist töölisi, kellel siin mingisugust lootust parema tuleviku peale ei ole, ei kohuta töö raskus ega muud õudsed hädaohud, mis teda võõrsil ootavad. Seal on vähemast lootuski oma töö eest palka saada, millega ennast ära elatada saab, kuna siin seda lootust ei ole. Minul on teateid, sest niihästi Brasiilias kui Austraalias on mul tuttavaid, kellelega kirjavahetuses olen, samuti olen ka teisi sealt tulnud kirje lugenud, ja need teated räägivad koguni teist keelt, kui ajalehtede kirjasaatjad. Üksikuid leidub muidugi, kes rahul ei ole ja kellel seal „ei vea“. Sarnaseid üksikuid juhtumisi tuleb ette; suuremas osas on väljarändajad aga endaga rahul ja ei kahjatse hädas ettevõtetud sammuga. (O. Kask, tõe: Sõitke kord vaatama, siis Teie teate.) Kas Teie ise olete käinud? Ma usun igatahes palju asju,

kus ma ise ei ole käinud. Teie usute muidugi, et Brasiilia on olemas, aga Teie ei ole ometi seal käinud. Nii peaksite ka seda uskuma.

Igatsust kodumaa järele ei saa maha suruda, iseäranis esialgul, mil uued olud ja inimesed on algusel võõrad. See ei tähenda veel sugugi, et kodumaal parem on. Siin on teised mõjud tegevad, näiteks sugulussidemed, tutvusringkond, lapsepõlve-mälestused, harjumused jne. Tean omast käest seda, olen ju välismaal olnud ja tean küllalt, mispärast ma tagasi tuln. (Paremalt poolt: Kas oli seal hea olla?) Igatahes, teenistus oli parem, kuid teised põhjused olid selleks, et ma kodumaale tuln. (Vahelhüüe paremalt poolt: Teie ei tunnusta ju kodumaad!) Isamaa-armastust ei või olla sellel, kes isamaal süüa ei saa. (Riigivanem J. Teemant: Vaadake, kuidas üks nälginud inimene välja näeb.) Minul on olnud võimalusi just väljarändamise tõttu, mida aga suuremal hulgal ei ole.

Minu arusaamise järgi ei peaks väljarändamise kui pahe peale vaatama, mille vastu võidelda tuleb, ennem peaks seda hõlbustama ja kergemaks tegema. Pääseb ju riik selle läbi ühest suuremast pahest, mis igalpool niipalju paksu verd sünnitab, see on töötatöölise hädaohust. Kui see kohe ei kao, siis märksa väheneb, kui väljarändamine õigetes rööbastesse juhitakse. Väljarändamise õigetes rööbastesse juhtimist, seal ma pooldan härra töö-hoolekandeministri arvamist, kes ütles, et meie erareisibürood ja välislaevade agentuurid sulgeda tuleksid, ja riik oma reisibürood avaks, kus väljarändajad erapooletut ja õiglast informatsiooni saaksid. Härra töö-hoolekandeminister ütles läinud koosolekul, et kahjuks ei olla seda võimalik teostada sellekohase seaduse puudumisel ja seadust ei olla sellepärast võimalik olnud esitada et Riigikogu olevat puhkusel olnud. Nüüd on Riigikogu siin, härra töö-hoolekandeminister ka kohal, ja nüüd ei takista teda miski asi sarnast seadust esitamast. Ma ootan igatsusega sarnast seadust. Sellest aga üksi on ka vähe. Väljarändamine peaks vähem kallimaks tehtama, nimelt neile, kes tööpuuduse pärast välja rändavad. Mõni aeg tagasi lugesin ajalehtedest kirjeldust selle koosoleku üle, kus tööliste keskliidu esindajad ühtlasi vabrikantide liidu esindajatega tööliste seisukorra ja palgatingimuste üle läbirääkimisi pidasid, ja seal ütles üks vabrikantide esindaja, et neil olla võimata töölistega kollektiivlepinguid sõlmida, sellepärast, et tööliste ametiühisused olla liiga nõrgad. See oleks isenesest mõistetav, et ametiühisuslikku liikumist ka vabrikandid peaksid toetama, ja ametiühisuste mõju tõstmiseks

oleks sellest suur abi, kui ametiühisuste liikmetele, kellel oma ametiühisuselt tunnustus ette näidata, et nad töötä on, väljarändamist kergendada sellel näol, et neile välispass ilma hinnata antaks. Neile võiks veelgi soodustusi teha, näiteks riigi raudteel sõit poole hinnaga jne. Riik selle läbi midagi ei kaotaks, sest otsékoheseid kulusid tal sellejuures ei oleks. Need inimesed, kui neile soodustusi ei tehtaks, ei saaks rahapuuduse pärast välja rännata, nad ei võtaks välispassi ega sõidaks riigi raudteedel. Kasu oleks valitsusel või riigil käegakatsutav. Töötatöölise arv väheneks, ja riik pääseks ka kommunistliku tondi hirmust, kui ainult tõsised isamaa-armastajad kohale jääksid, kes ju nurisemata kõik raskused ära kannaksid. Eks oleks siis rahuline elu neil järeljääjatel, ei oleks tööpuudust ei palgavõitlust, poleks ka enam poliitilist kaitsepolitseid vaja, sest pole enam neid rahutuid, kelle vastu kodanusel võidelda.

Kuna härra töö-hoolekandeminister väljarändamise põhjustest rääkis, seletas härra rahaminister sellest, kui head ja ilusad meie tuleviku väljavaated olla, nii et väljarändamise peale teps enam mõeldagi ei olla.

Meil olla kindel raha loodud, selle tagajärjel ka pankade rahatagavarad nii kasvanud, et need üsna hädas olla selle mahutamisega.

Maareform olla teostatud, ainult 60 mõisatöölise olla ilma maata jäänud, kes ehk veel nuriseda võiksid. Nende väheste nurisejate jaoks olla tagavaraks 10.000 kahekümnetiinulist kohta, ja 3000 asundustalu saada veel uudismaast juurde teha. Rahapuudus ei teha muret. Valitsusel olla juba asunduskapitali seaduseelnõu välja töötatud ja see muud kui oodata aga tarvitajaid.

Ka tööstuse väljavaated olla üsna roosilised, ka see saavat toetust pikalaenu panga läbi, nii et 4—5.000 töölisel üks aasta läbi olla töö kindlustatud.

Ma ei hakka kõike neid ilusaid kavu ette lugema, mida härra rahaminister paari nädala eest siitsamast kõnetoolilt ette kandis. Kogu see kavade probleem tuletab mulle meelde jutukest, mida ma noorel põlvel kuskilt raamatust lugesin. Selles jutukeses räägiti ühest naisest, kes munakorvi kandes plaane tegi, mis ta kõik selle rahaga teeb, mis ta munade eest saab. Esiteks ostab veel ühe kana, siis muneb juba kaks kana, nende munade eest saab ta juba kaks korda rohkem raha. Siis ostab ikka kanu juurde, mis omakorda tema rahasaaki suurendavad, kuni ta viimaks ühe lehma, siis mitu lehma ostab. Siis saab ta piima ja võid müüa ja viimaks läheb nii kaugele, et tal terve kari on, siis ostab ta talukoha, viimaks terve mõisa, ja kuidas ta siis siidi riides

käib ja rõõmustab, viimaks oma tütre mehele paneb ja tütre pulmas tuleb tal ka himu tantsida, ta katsub tantsusamme teha, sealjuures kukub ta munakorv maha, ja munad lähevad puruks, ühes sellega ka kõik tema rikkaks prouaks saamise lootused.

Niisamasugused kerge stipurunevad on ka härra rahaministri kaugeleulatuvad optimistlikud kavad välislaenu ja pikalaenu panga imetegeva mõju kohta. (Vahelhüüe keskelt: Ega ta tantsusamme ei katsa.)

Ei maksaks küll kuratit seinale maalida ja seda kartma hakata, aga kurvad kogemused meie gründertumi ajajärgust on meil meeles, mil Venemaalt saadud kuld laiali pillati. Paneb tõesti kahtlema, kas meie nüüdki paari aasta pärast jälle lõhkise küna juures ei seisa, kus meil välislaenust muud järele ei ole, kui paarisaja miljoni ümber iga aasta laenuprotsente rohkem maksta. Juba praegu, mil meil seda välislaenu veel käeski ei ole, käib kibe võitlus nende vahel, kes sellest laenust kõik osa saada tahaksid.

Härrad ministrid reisivad ringi ja lasevad omale töösturite-spekulantide poolt kõrvad täis puhuda, kui elujõuline see või teine tööstus oleks, — kui aga krediiti saaks ja kaitsetolli kõrgendataks. Mis oli see muud, kui spekulatsioon riigi raha peale, kui kõmusõnum meie ajalehtedes ilmus, et meie vagunivabrik „Dvigatel“ välismaa rahameeste grupi poolt käima pannakse, kuidas see siis kaugest Idast vana rauda sisse vedada ja sellest toredaid vaguneid teha tahab, et neid Venemaale jälle kaela määrada.

Või kas pole see kõmuateade, mis niisama hiljuti meie ajalehtedest läbi käis, et üks meie suurematest nahavabrikutest hakkab Inglismaale saatma saapaid ja tallanahka, jällegi spekulatsioon loodetava laenu peale. Turutrummeldamisega pasundatakse välja, missugused head lootused olla meie peenematel saabastel ja tallanahal Inglismaal turgu leida, sest läbirääkimised olla juba käimas.

Ma tunnen ka sugu naha- ja saabastetööstust nii kodu kui välismaal, ka pole mul turutingimused üsna teadmata.

Võin julgesti öelda, et meie vabriku saapad hinna suhtes kuskil maal, peale Venemaa, võistlust välja ei kannata. Siin kodumaal püsivad nad ainult kõrgete kaitsetollide tõttu. Ja kui „Unioni“ vabrik neist välismaal lahti saab, siis ainult suure hinnaalandamise tõttu, mida kodumaa tarvitajad peavad ära tasuma.

See on nõndanimetatud „dumping“, mille vastu meiegi valitsus tahab võidelda, nagu mul tsemenditollide tõstmise kavast meeles on.

Tallanahast tarvitab Inglise turg välis-kaubana ainult odavaid sorte, aga seda pole meil anda — kulub omalgi ära ja tuleb nii kallis maksma, et mõtetki pole sellest Inglise turul oma hinnagagi lahti saada.

Võib julgesti öelda: niikaua kui suure Venemaa suur turg meie kaubale avatud ei saa kindlate kaubalepingute läbi, ei aita kõik meie tööstuse tohterdamised riikliku laenu näol meie tööstust kuigi palju edasi, on niisama kui tühja koti püstitamine, mis vast niiskelt kõvaskülmanult üsna vaikse ilmaga korda läheb; aga vähemagi puudutamise või tuulepuhangu korral kobinal küljeli kukub.

Sõnadega on töölisi ennegi toidetud ja tehakse seda ka praegu. Kui valitsusel häda käes, siis tehakse ilusaid lubadusi, läheb see aga mööda, siis on kõik ilusad lubadused ununenud ja töölisi trööstitakse petlikkude tulevikulootustega.

Üleilne palga alammäära seaduse tagasilükkamine näitas seda jälle kord selgesti, mis töölistel praegu võimulolijate poolt oodata on, ja sellepärast pole midagi imestada, kui nad kõigi praeguse valitsuse ilusate trööstivate sõnade ja lubaduste peale umbusklikult vaatavad, ja igaüks, kellel seks vähegi võimalust on — välja rändab.

A. Tammann (töer): Praegusele valitsusele on korduvalt ette heidetud seda, et temal puudub kindel seisukoht. Natukene imelikuks muutub asi aga siis, kui üks ja sama minister ühel juhtumisel seletab üht ja teisel teist. Muu seas tuleb seda iseäranis tihti ette meie haridusministril. See oli alles tänavu kevadel, kui härra haridusminister siit samast kõnetoolist seletas, et koolivõrgu väljatöötamise suure ja tähtsa töö on teostanud ja lõpule viinud haridusministeerium. Täna aga kuuleme samalt ministrilt, et see „suur töö“ ei olla muud midagi kui laiutamine, ja selles laiutamises olla süüdi omavalitsused. Ma ei tea, kummal juhtumusel see jutt nüüd tõsi on. (Haridusminister J. Lattik: Aga mis vastolu siis siin on?) Igatahes on siin vastolu: ühel juhtumisel tuuakse ette, et see olla suur ja tähtis töö, mille peale haridusministeeriumil palju jõudu tuli kulutada, teisel korral aga — et see olla laiutamine ja korralageduse tekitamine, missuguses omavalitsused süüdi.

Edasi tähendas haridusminister koolinõunikkude seadusele. Nimelt olla see olnud eelnõu, millega kavatsetud tuua mingisugust kokkutõmbamist ja paremat korda meie haridusalale. Haridusminister oli ise hariduskomisjonis ja kuulis osalt neid seisukohti, mis seal selle eelnõu vastu ette toodi. Seal näidati

muu seas ka seda, et see eelnõu mingisugust kokkutõmbamist ega lõplikumat korda ei too, vaid ennemini võib olla laiutamiseks ja korralageduse tekitamiseks kaasa mõjuks. Peaaegu üldise arvamisena komisjonis, ka osa koalitsioonirühmi kaasa arvatud, samuti mitmete omavalitsuseasutuste märgukirjades, väljendati õigusega, et haridusministeeriumi eelnõu praeguste koolinõunikude käest, kes on omavalitsuse ametnikud, võtab ära ainult osa ülesandeid, teine osa jääb neid aga järele. Ja omavalitsused tunnevad tõsiselt muret selle üle, kuidas edaspidi täita seda ülejäänud osa oma seniste koolinõunikude ülesannetest. Kas peaksid nad endale siis uued koolinõunikud ametisse panema, või kuidaviisi! Igatahes mingisuguse tee peavad nad leidma, et täita ülesandeid, mis uue seadusega neilt üle ei oleks võetud. Siin igatahes oleksid tulnud mingisugused ametnikud või tegelased juurde luua, ja nende arv ei oleks vähem olnud, kui endiste koolinõunikude oma. Seaduse seletuskirja järgi aga oleks riigiametnikkudest koolinõunikude ülalpidamine riigile juba üksinda niisama palju maksma läinud, kui praeguste omavalitsuste koolinõunikude ülalpidamine. Leiti veel ka teine tähtis puudus. Nimelt oli eelnõus täiesti korraldamata jäetud vahekord koolinõunikude ja omavalitsuste vahel. Olid küll kätte näidatud koolinõunikudele-riigiametnikkudele teatud õigused, et nad võivad maakonna kantseleisid ja maakonna ametnikke tarvitada, kuid lähemalt ei olnud määratud nende vahekord omavalitsuse ametnikkudega. Oli ainult tähendatud, et selle vahekorra määrab uus koolivalitsuste seadus. Seda seadust aga veel ei ole, ja leiti, et kui üks seadus põhjeneb seadusele, mida veel olemas ei ole, siis ei või ta vastuvõtmist leida. See seisukoht oli komisjonis ühemeelne ja seda pidasid kõik rühmad eelnõule puuduseks. (M. Laarman, põl: See on jumala õigus, aga mis see siia puutub?) Vahe seisis ainult selles, et härra Laarman'i rühm seda niisuguseks puuduseks ei pidanud, et sellepärast tarvis oleks olnud seadus tagasi lükata. Teised rühmad aga pidasid, ja tagajärg oli see, et seadus lükati tagasi, ning mitte ükski opositsiooni häältega, vaid osa koalitsiooni kaasaahäletamisel. Leiti õieti, et ei ole loomulik, kui ühte looma sabast kasvatama hakatakse.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Martinson'ilt on esitatud järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Riigikogu liikmete A. Veiler'i, K. Baars'i ja M. Juhkami arupärimisele kavade ja väljavaadete kohta tööpuuduse kergendamiseks ja teenistuse-või-

maluse laiendamiseks, läheb päevakorras edasi.“

Peale selle on ülemineku-vormel, mille esitasid Riigikogu liikmed Veiler, Baars ja Juhkam, ja mille rkl. Veiler ise ette kandis.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Algatatud küsimus on sedavõrt laienenud, et siin on niihästi meie majanduslikke kui ka kultuurilisi ja sotsiaalseid olukordi puudutatud. Siin on sellejuures igast kõnest läbi kajanud väga pessimistlik põhitoon. Õieti kõik on toonitanud, et meie seisukord ei ole soodne meie rahvaelu arendamiseks, meie majanduslikust ja sotsiaalsest seisukohast vaadates. Sellejuures on aga üksikud vahekorrad nii valitud, et nad tabavad üksikute ringkondade vaatekohti, ilma et nad vastaspoole seisukohti üldse arvesse võtavad. Selle tagajärjeks on, et pilt saab väga vastoluline ja ei saa siin ühist seisukohta välja kujundada isegi põhiküsimustes.

On selge, et sarnasel korral meie oma majandusliku elu korraldamisel ei saa küllalt hoogsalt ja tarviliku hoolega tegutsema hakata. Sest sisemised vastolud halvavad kõik katsed olukorda parandada. Ei saa muidugi öelda, et siin mõni ühine hüüdsõna kohe peaks leitama, aga siiski tuleks kogu olukorda nii vaadelda, et meie seda õieti arvestame ja hindame.

Sellelt seisukohalt ei tohiks meie ühineda nendega, kes nüüd ainult üksikute tendentside arvele kõik pahed kirjutavad, mis meil siin on.

Siin esineti eriti sellega, meie hariduspolitiika olevat vildakul alusel selle poolest, et meie üldse rohkem produtseerime haritud jõude, kui seda ära tarvitada jõuame. Sellest ei kõneldud mitte ainult ülikooli ja keskkooli suhtes, vaid kõneldi isegi üksikutest kutsealadest. Isegi puu- ja rauatöökoolide suhtes seletatakse, et sealt välja tulevad inimesed, kes ikkagi oma asja ei tunne ja sellepärast siis kogu maal leiba ei leia, vaid välja rändama on sunnitud.

Kui lugu nii paha on, et meil isegi alles hiljuti algustsaanud kutsehariduse edendamise juba lialduseks läheb, millega siis meie elu lõppema peab!

Tõelikult on aga lugu nõnda, et meie hariduselul on väga loomulik arenemiskäik olnud. Meie olime rahvusliku ärkamise päevist sunnitud oma rahvusliku edu nimel püüdma hariduse poole, sest sel teel saime oma produktiivseid jõude arendada. Ei võinud mõelda, et meie kuidagi poliitilise võitluse või ka teiste võitluslike võtete abil ennast kui rahvas saaksime maksma panna. Küll aga oli küllalt lootust, et meie oma rahvusliku

kultuuri tõstmise teel endid kindlustame ka tulevikus. Meil oli selge, et mitte ainult väljarändajad ei võida laialisemaid positsioone Venemaal, nagu see tõelikult oli, vaid selge oli, et meie ka oma kodumaal majanduslikku olukorda võime kindlustada ja sotsiaalset olukorda palju paremini arendada, kui ilma selle kultuurilise jõuta, mis aitaks meid oma tööd laialisemaks muuta ja oma seisukorda parandada. See hüüdsõna, et haridus on jõud, pidi edasi kajama ka siis veel, kui meil võimalus avanes oma elu riikliku iseseisvuse kaitsel korraldada. Et siis veel erakordsed olud kaasa aitasid meie üliõpilaste arvu tõstmiseks, oli ometi selge. — Aastate kaupa pidid noored mehed sõjas olema, selle asemel, et saaksid edasi õppida. Kuhjus hulk inimesi, kes otsisid võimalust oma haridust jätkata. Keskkoolid organiseeriti meil selleks, et enne liikumapandud haridusetööd nooruse keskel hoogsalt arendada.

Mis ime see siis oli, kui üliõpilaste arv kangeti kasvas!

Kui oleks tõesti nende ärevate hüüdsõnade järgi mindud, mis käima pandi üliõpilaste arvu kitsendamiseks, siis oleksid ei tea missugused eksamid ja missugused takistused üles kerkinud. Tõepoolest on aga need, kes asjale ligemal seisid, algusest saadik selle vastu kõnelenud. Ja mis meie näeme? Elu reguleerib kogu selle küsimuse iseenesest. Üliõpilaste arv on ilma ühegi iseäraliku surveabinõuta langema hakanud just sellepärast, et noored inimesed ise kohanevad tegelikkudele võimalustele, valides omale hariduse, töö või kutse sellel alal, kus kõige paremad väljavaated.

Teiselt poolt on selge, et meil petetakse ennast ja viiakse eksiteele meie kõrgema hariduse kohta antavate teadetega inimesi sees- ja väljaspool, kui ikka kõneldakse sellest absoluutsest arvust, mis Tartu ülikoolis üliõpilasi on. Kui ligemalt vaadata, siis on praegune Tartu ülikool sootuti teine kui endine vene- ja saksa-aegne Tartu ülikool. Eesti ülikooli on laiendatud mitme uue teaduskonna poolest, mis hariliku ülikooli organisatsiooni juures, nagu ta meil enne maksmas oli, ette nähtud ei olnud. Seal on veterinaar-instituut iseseisva teaduskonnana ülikoolis. On juurde tulnud agronoomiateaduskond, kuna enne selle ala jaoks ainult üksikud õppetoolid olid, mis Vene ajal veel õieti ära olid närbunud, nüüd aga eriteaduskonnana ellu tõusnud. Meil on tegelikult kaubandusteaduskond olemas õigusteaduskonna osana, meil on tehnilise keemia ala omal ajal juba nii ettevalmistatud olnud, et oleks võinud täielik tehnoloogiaosakond tegutseda. Meil oleks võinud mõne üksiku professuuri juurdelisamisega iseseisev elekt-

rotehniline teaduskond ellu tõusta. Tegelikult on meil sellega kõiki neid erialasid arvesse võttes Eesti ülikoolis olemas ülikool ja politehnikum.

Kui teie nüüd võtate tehniliste ainete ja politehniliste teaduskondade õpilaste arvu maha, siis näete, et hariliku üldise universitas liberarum teaduskondade arvele ei tule mitte ülemäära üliõpilasi. Kõik see jutt hirmsast üliproduktioonist teaduslikult ettevalmistatud ja akadeemiliselt haritud jõududest on liialdus, on teadmata või sihilikult ilma ette kantud liialdus. (A. Veiler, tõer: Aga mis töö-hoolekandeminister ütleb selle kohta?)... Mis tema ütleb, see on tema enese asi; mina ei kõnele tema nimel. —

Võidakse kõneleda sellest, kas see korraldus, mis nendes tehnilistes teaduskondades olemas, küllalt vastab meie tegeliku elu nõuete rahuldamisele. Kuid see on iseasi. Ei saada aga meie ülikooli korraldusest järeldada, nagu produtseeritaks meil ülikoolis üldse ainult akadeemilise haridusega inimesi. Järelikult ei saada kõiki neid ärevaid hüüdsõnu, mis siin käima on pandud, õigustada.

Nõnda on lugu ka keskkoolide juures. Kui meil tõesti 74 keskkooli oli... (Vahelhüüe: 82!) Noh, siis võtate muulaste keskkoolid juurde; siis saate 82. See ei ole aga sugugi nii hirmuäratav, nagu see on paljude meelest, ja nagu seda meile on ette kujutatud. Loomulikult ei saadud meil keskkoolides otsekohe tabada seda organisatsiooni ja neid organisatoorilisi nõudeid, mis oleksid sündsad olnud meie tegeliku elu nõuete rahuldamiseks. Ei ole saadud keskkooli seaduse arutamisel tarvilikke eeskavade sihtjoone ära tähendada, ega keskkoolitüüpe fikseerida, mis oleksid meile kõige sündsamad olnud. Teie mäletate aga, et siis rõhusime ometi vähemalt selle läbi, et keskkoolid üksikute majanduslikkude alade kohaselt hakkaksid välja kujunema. Kuigi nüüd kõiki neid majandusegümnaasiume, mis seal ette nähti, ei ole saadud kiires korras välja arendada, siis näeme ometi, et alatasa tehakse katset üksikute koolitüüpide kohandamiseks meie elunõuetele, et sealt välja tuleksid inimesed, kes oleksid ette valmistatud tegelikule elule.

Kuid isegi sel korral, kui meie keskkool ei saa nii ruttu erineda ja kohaneda tegelikkudele oludele, ei ole see õnnetus sugugi nii suur, nagu kõneldakse. Kuipalju on siis õieti see meie inimeste ökonoomilist jõudu ruineerinud, et lapsi koolitatakse!? Kui vaatame, kui palju kulutatakse iga aasta laste koolitamise peale, siis ei ole lugu nii paha. Mõned talud on meil näitelavale tõstetud kui „neetud talud“, mis viletsasse seisukorda vii-

dud laste koolitamise pärast. Olen aasta 45—50 eest vaadanud, kuidas need talud arenesid, kus koolitati lapsi. Võib öelda, et mitte laste koolitamise pärast ei jäänud need talud pankrotti, vaid põhjuseks võis olla see, et seal end laiutati, laialt elati. See raha, mis koolitamise peale kulus, ei ole talusid ega nende pidajaid vaeseks teinud, nagu kõneldakse. See on liialdatud jutt.

Teiselt poolt — mis siis õieti sellest nii suurt õnnetust on, kui meil lapsed on koolitatud, kui nad aga ei ole koolitatud selles vaimus, nagu see Vene ajal hoogu oli võtnud ja meie Balti sakste eeskujul. Nende härraringkondade eeskujul on rahva keskel levinud, et see, kes õppinud on, ei tarvitse tööd teha. See, et meil ei ole rahvuslikku haridusideali, vaid Balti saksluse ideaal on silma ees seisnud, on suuremalt osalt nii kaugele viinud, et meie inimesed ei ole õppinud selleks, et tööle minna, vaid et kergemat elu saada, et diplomi abil teiste üle valitseda ilma oma tööta! Need aga, kes selleks õppinud, et täisikuks välja kujuneda, on läinud tööle! Juba Vene ajal leidis keskkoolilõpetanud talutütreid, kes läksid taluperenaiseks. Ja öeldi, et need üksikud vähesed on eeskujuks tervele ümbruskonnale.

Kui meil oleks see haridus- ja kultuuriideaal läbi löönud, et meie noored inimesed haridust omandades tahavad tööinimesteks saada, — missugune hädaoht oleks siis sellest olnud!? Kui meil oleks tahetud parandada seisukorda, siis oleks esimene asi hoogu anda, et noored ülikoolist enne kursuse lõpetamist lahkudes sealt ei lahkuku kui nurjaläinud eksistentsid, kes on pidanud tunnistama, et nad ei suutnud asuda teaduslikule tööle. Kas teie siis arvate, et need mehed, kes lõpetanud ainult külakooli, saavad võistelda nendega, kes lõpetanud ülikooli? Läänemaal läks noormees, kes ülikooli lõpetanud, oma tallu töösse, ja ta on üks kõige agaramatest talupidajatest. Tartumaal on mitmed läinud ülikoolist kodutallu. Võrumaal kõneldi talust, kus isa ütleb poja kohta, et tema ei oleks uskunud, et üliõpilane on nii hea töömees. Niisugused üliõpilased, kes ei ole mitte nagu valgekindamehiks arenenud, vaid kes on õppinud selleks, et tööd teha, löövad üle teised, kel ei ole niisugust ettevalmistust. Noor agronoom lõpetas ülikooli, selle järele kui ta igal suvel kodutalus töötas. See talu on Põltsamaal. Sellest võrdlemisi väiksest talust on eelmises põlves tulnud 4 ülikooliharidusega meest. Tütar jäi taluperenaiseks. Selle poeg on nüüd agronoom, kes sellesama võrdlemisi väikese talu peal tööd tehes juba esimesel aastal näitusel

võistluskatsetega kunstväetise ja juurevilja kasvatamise alal esines.

Mitte selles ei seisa hädaoht, meie rahvuslik häda, et meil nii paljud üli- ja keskkoolis käivad, vaid see on meie häda, et need kesk- ja ülikooliskäijad ei ole oma püüdeid sinna poole sihtinud, kust tarvis on tööd leida.

Vaadake, hädaohtlik on, kui kultiveeritakse niisugust hoigamist ja hädaldamist, nagu peaks otsitama põhjusi ikka väljaspoolt, seda aga ei vaadata, kuidas olukord tõelikult on ja ei lööda enesele vastu rindu: Mis oleme meie ise teinud selleks, et niisugust õhkkonda luua, kus noored läheksid töö kallale, — need noored, kes tulevad ükskõik kas kesk- või ülikoolist?

Jah, õhkkonnast, sellest ei armastata meil palju kõnelda. See ei olla küllalt „reaal.“ Nüüd kõneldakse rahva hingeelust, rahvapsüühikast: vaadake, see on tegur? Kui palju vaadatakse meil aga tegelikult selle psüühika peale, mis hoolitakse sellest rahvapsüühikast?!

Võtame kõigepealt Riigikogu enda, selle kõrge kogu, kus on koondatud nagu „maa sool“. (L. Johanson, stp: Nüüd algab operett!) See on üks lustakas kuju seal! (Naer. L. Johanson'i, stp vahelhüüe)... Niisugused etendused, nagu mõned inimesed neid lausa provotseerivad, ei ole kohased siia! (Vahelhüüe.) Muud ei oska enam kui ikka „retuur,“ nagu oleks ikka ainult reede. Kui vaim otsa lõpeb, siis on ainult tigidust kuulda; aga see ei mõju mitte! (L. Johanson, stp: Teie olete see kurja juur.)... Võib olla, et mõned hapuoblikad on vast minu süü läbi liiga palju arenenud; aga ega ma kõike umbrohtu oma arvele ei saa võtta! (L. Johanson, stp: Muud ei ole, kui üks igavene sisuta sõnelemine ja üks sädelemine!.. Aga vaadake, teisel ei ole mitte tolmugi sellest sädelemisest, vaid ainult natuke halba lõhna! (Vahelhüüded ja naer.) Vaadake, Teie nuusutate seda igalt poolt, aga ei ole midagi tunda. (Naer. L. Johanson, stp: Siin Riigikogus ei ole sellest kohane kõnelda.) Mis Teie arvate, et ma lasen ennast siit ära ajada niisuguste inetuste läbi?!

Kõnelen edasi Riigikogust, kes peab oma rahva hingeolu igatahes aitama organiseerida, nõnda et ta vastaks neile nõuetele, mis aeg ja olud meile peale panevad. Siin on aga meie majandusliku elu korraldamise alal puudunud just see, mis rahva psüühika arenemisel väga tähtis.

Meie ei ole saanud mingit suurt pärandust minevikult, kui meie iseseisvalt võisime oma majanduslikku elu korraldama hakata. Meie oleme tühjade kätega pidanud suure ehituse-töö kallale asuma. Meie teame, kuidas meil on

kaotsi läinud üle 200 miljoni kuldrubla sõja, okupatsiooni ja vabadusevõitluse tõttu. Sellepärast ei ole meil hõlbus olnud meie majandusliku elu korraldamisel edukalt tegutseda, just suurelt osalt kapitali puudumisest.

Selge on aga, et meie majandusliku elu arenemine mitte ainult halbade aastate ja viletsate olude tõttu ei ole raskendatud olnud. Ei ole seda ka ainuüksi kapitalipuudus tinginud, vaid suurelt osalt on siin mõõduandev sihikindla, selge majandusepoliitika puudumine.

Üksikutel kordadel on neid nähtusi riivatud. 1923. aastal analüüeeriti vana majandusepoliitika arvustamisel ja uue majandusepoliitika soovitamisel üksikuid eksiteid ja eksivõtteid, mis meie majanduse olid ummikusse viinud. Mitte ainult laiutamine, mitte ainult gründerdum, vaid majandusepoliitika suun arvati ekslik olevat. Arvati, et meie krediitpoliitika, sest kapitali meil ei ole, on juhitud niisuguste aladele, kus tema küllalt viljakalt ei võinud tegutseda. Tagajärg oli, et katsuti uut suuna võtta, põllumajanduse edendamine seati päevakorrale. Võeti krediitpoliitikas põhjalik muudatus ette; taheti kokku tõmmata just Riigikogu survel aastas 1.000.000.000 marka. Aasta keskel pidi kevadest saadik juba 500.000.000 kokku tõmmatud olema. On pandud pahaks, kui selle vastu hoiatades häält tõsteti. On pärast sõjakäik ette võetud nende vastu, kes selleks kaasa ei aidanud, et need äkilised „saneerimise“ võtted oleksid kergesti läbi läinud. Kuid võib öelda: kui ei oleks sellele vastu hakatud selleks, et neid samme tempereerida, siis oleks lugu nii läinud, nagu ette öeldi. Meil oleks varsti tegemist olnud, iseäranis majandusealal — surnuaiaga! Majanduslikus elus on muidugi tarvilkud teatavad majandusepoliitika suunamuutused. Iseäranis väikeste jõutagavarade juures on aga võimatud liiga äkilised pöörangud ja murrangud, sellepärast et sellest piskust jõust, mis meil on, ei tohiks õieti piiskagi asjata kaotsi minna. Sest see tasub end halvasti. Nende äkiliste pöörangute ja murrangute tagajärjel sünnib meil palju seisakut.

Huvitav on vaadata, kuidas meie majandusepoliitilist suuna järsku muudeti, kuidas seal on olnud kaalutlusi ühelt ja teiselt poolt, kuidas on katsutud õhutada põllumajandust küll hästi suurte kunstväetise-krediitide abil; küll looma-jõutoidu krediitide ägeda tõstmise teel, ilma et pikemaajalise krediidi eest oleks hoolitsetud, küll põllumajanduslike tööstuste ja ettevõtete soodustamise teel. Ja mis teie nüüd näete?!

Kui 1923. ja 1924. aastal ägedasti võideldi selle pärast, et isegi kallist krediiti saada, siis

on juba 1925. aasta lõpupoole ja 1926. aastal tegemist nende krediitide sissenõudmisega, nende ohtrate krediitide likvideerimisega. Laialine likvidatsioon on paratamatuks muutunud. Need ringkonnad, kellel ei olnud võimalik osa saada 1923. ja 1924. aastal neist krediitidest ja kes enne selle vastu protesteerisid, on pidanud nüüd tunnistama, et nad õnnelikud on, et see likvidatsioon nende juures käimas ei ole! (M. Martna, stp: Härra Pätsi põhimõte oli siis ikka õige.) ... Mina ei ütleks seda, aga vaadake, meil oleks tarvis olnud neid küsimusi lahendada perspektiivselt ja vaadata, kuidas olukord nende majanduslike võtete abil välja kujuneb ja kuidas ta mõne aja järele välja näeb. Siis oleks vist nii mõnigi küsimus käsitust leidnud teisel teel kui siis, kui neist küsimustest nii nagu rühmapoliitilisi võtteid kujundati. Ja kui nüüd õieti viimase aja nähtuste peale vaadata, siis peate tunnistama, et siingi iseäranis krediitpoliitika alal nüüd kordub seesama, mille kibedat vilja meie oleme pidanud viimasel ajal lõikama. Tehakse meie välislaenu küsimusest, selle kasutamisest, kogu selle tagajärjel mobiliseeritava krediidi võimalustest teataval määral rühmade küsimus. Ja seal võime meie nüüd kindlasti öelda, et kui meil majanduslikku poliitikat sedaviisi edasi aetakse, siis ei saa meie ühelgi alal järjekindlat arenemist ja edukust eeldada, vaid meil paraliseeritakse kõigi nende vastoluliste liikumiste tõttu isegi need võimalused, mis meil arenemiseks tõelikult on.

Meil on suurtööstuse alal tööliste arv olnud võrdlemisi statsionäärne. Mitme aasta jooksul ei ole suuri muutusi olnud. Meil on aga huvitaval kombel ka töötundide arv ühtlane. See tähendab, et meil peaks kõigist neist raskustest hoolimata, mis on olemas, umbes nagu loomulik olukord valitsema. Kõik peavad aga tunnistama, et meil siin ei ole sisemist arenemist ega edasiliikumist, vaid siin on üldiselt seisakuga tegemist.

Millest see on tekkinud? Meil tunnistatakse, et suurtööstuse alal on paberitööstuse kõrval õieti ainult tekstiiltööstus enesele välja-veovõimalusi loonud. Esijoones just tarvilikkude riiklike krediitide abil.

Selle vastu ei ole isegi tsemenditööstus, kus meil oma tooresainet isegi kütteenaina saadakse ära kasutada, mitte eksportvõimeline, vaid ta on võimetu välisurule tungimiseks, sellepärast et valmistamise hind tuleb võrdlemisi kallis. Meil varustatakse ka siseturgu võrdlemisi kallilt ja ei ole näha, et siin ettevõtjad saaksid kuidagi ära kasutada olukorda, vaid nende andmete järgi, mis need ringkonnad ise ette toovad, on viimaste aasta jooksul sellel tööstuse-alal 40—50 miljonit veel kahju saadud.

«Kuidas on see aga seletatav? Ettevõtjad nendel tööstusaladel tõendavad, et nad ei saa oma ettevõtteid nii organiseerida, et need oleksid produktiooni võimalised: neil puudub tarvilik kapital, et ümber ehitada ja ümber korraldada vabrikuid, mis meil sel alal kahe suurettevõttena töötavad. (Riigikontrolör J. Zimmerman: Kas riik peab siis selle kahju kandma?) ... Noh, oodake, ega see siis riigikontrolli arvele ei lähe! — Nad näitavad, et neil oleks võimalik siis sootu teise efektiiviga töötada, kui neil korda oleks läinud seda tööstust nii ümber korraldada, nagu uuem tehnika seda nõuab. Neil on tegemisi kapitali-puudusega. Nad on võrdlemisi hea krediidiga, iseäranis üks ettevõtte, ka Eesti pangas. Kuid Eesti pank ei tohi üldise meelega ega Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse poolt fikseeritud majandusepolitiika suuna järgi juurde anda suuremaid summasid. Sellepärast on loomulik, et meil isegi see kõige omapärasem tööstusala meie oludes nüüd seisab!»

Meie oleme andnud tekstiiltööstusele iseäranis ohtralt krediiti just sellepärast, et see ala on saanud välja vedada, on andnud töövilimusi suurtele inimestehulkadele ja on seega neile võimaldanud teatava sissetuleku. Näib, et see siis päris loomulik on. Kui aga meil nüüd tuleb tõsiasi ette asuda, et meie peame laskma likvideerida, ehk vähemalt seisma panna oma tsemenditööstuse, siis on see tõesti iseäralik majandusepoliitiline arusaamine meie oludes.

Kui aga meie üldist majandusepoliitilist suuna ja üldist meelega arvesse võtmata tahetakse sellele alale rohkem kapitali juhtida, siis sünnitaks see kohe hüüdsõna, et riik töötab selle ja selle ringkonna kasuks!

Võtame mistahtes ala, — meie ei saa ühtki üldkasulikku aktsiooni rahvamajanduse alal ette võtta, sellepärast et siin asju õieti ei hinnata, vaid asju kaalutakse ainult mõne üksiku rühma või ringkonna seisukohast. Sellepärast on meie majanduspolitiika nagu mingisugune keerlemine nende seinte vahel, mis kõike takistamas on. Kui meil näiteks kaubandus-tööstusministerium, kes meie kaubandusepoliitikat oleks pidanud arendama, aastate jooksul on tühjaks jäetud, ehk kord oli rahaministri, kord teedeministri hooleks, siis tähendab see seda, et ei ole tahetud seal midagi ära teha. Ise aga kõneleme, et meie ei saa ses asjas midagi parata!

Kui aga tarvis on, siis tuleb eluvõimsaid tööharusid toetada küsimata sellest, kas see sünnib tsemenditööstuse või marmorivõimaluste tooresainete väljaveo asjus. Kui see on mingisugune tähtis ala ja kui temal arenemise võimalusi, siis tuleb seda toetada ja edendada,

— ei mitte mingisugustest ringkonnahuvidest kõneledes, vaid sellepärast et see rahvamajanduse seisukohast soovivat ja kogu meie tööstuse arenemisele tarvilik. Praegu valitseb aga Riigikogus niisugune olukord, kus rühmad ei leia isegi kõige tähtsamatele kordadel ühist keelt.

Ja seal kõneldakse nüüd, rahval ei olla küllalt niisugust hingeolu, mis aitaks meid raskestest aegadest üle!

Meil on tarvis arvesse võtta, et meil oma majandusepolitiika arendamisel meie tööstuse väljaveovõime huvides oleks pidanud eriti kõik tehtama, mis võimalik, et odavat tööjõudu saada. Kuid selle üle naerdakse ja arvatakse, et see mõne üksiku inimese marott on, kui sellest kõneldakse. Näidake ometi, missugusel teel teie saate meie tööstust eksportvõimsaks teha, kui üks tähtsamatest produktiooni-faktoritest — tööjõud, mitte inimese tööjõud, vaid mehaaniline tööjõud, nii kallis on! (Vahelhüüe pahemalt poolt: Narva kosk!) ... Narva kosk! Kui teie oleksite sündinud tark, siis teie praegusel korral paremat sõna ka ei leiaks. Kust see vaim teie peale tuleb, seda meie teame; see on see pilkamise vaim, mida teie aina jagate! See mind aga ei ole suutnud taltsutada. (J. Piiskar, stp: Narva kosk voolab, nagu ennegi!) ... Voolab, ja inimeste rumaluse, kes selle üle rõõmustavad, samuti! Küll teie aga näete, et mõneteistkümnepäevast, — siis ei pilgata ja ei hirvitata seda asja enam, vaid siis saadakse aru, et kui meil tõesti oleks sihikindlat rahvamajandusepoliitikat aetud, siis oleks see küsimus ühel või teisel kujul juba ammu lahendatud! Nimelt selle eeldusega, et kui meie produktioon-faktorit tõstame, saame meie oma tööstuses edasi.

Siin ei ole aga ainult kurikuulsa Narva kose kasutamatajätmine odavama mehaanilise tööjõu muretsemise mõttes lubamatu, vaid meie näeme lubamatuid olusid isegi meie elava tööjõu kasutamisel ja selle arendamisel. Siin on õieti väga palju teravusi öeldud selle kohta, kui halvasti on tasutud meie elav tööjõud, kuidas tööliste palgad meil iseäranis tööstuse alal tõesti väga madalad on. Kes tahaks selle vastu vaielda? Ja ma arvan, kui meie siin kuuleme põhimõttelikult selle vastu vaieldavat, siis see ikka eksitus on. Iseäranis, nagu juba varem siin tähendatud, on meil alasid, kus peaks kiire korras parandust muretsetama, nagu seda meie tekstiiltööstuse seisukord näitab.

Teiselt poolt ei ole aga õigustatud need, kes ainult tööliste palgaolude parandamist nõuavad, kas elatisiinimumi alusel või muidu kollektiivlepinguid ja teisi abinõusid ja valitsuse vahelesegamist nõudes. Selge on, et ka

siin just rahvapsühholoogiliselt väga palju puudub.

Kui ma tähendasin, et meil ka töötundide arv tööstustöölise juures praegu statsionäärne on, olukord meil aga raske ja väljapääsuta, siis peaks ometi küsima, kas on see loomulik, et meil ainult kaevatakse ja hädaldatakse: tööd ei ole, töötasu on liiga madal. Kui meil tõesti oleks natukenegi liikumas Ameerika tööliste hingeolust, kes ühes tööandjaga ühtlasi töö sõber on, — kas meil siis võimalik ei oleks rohkem ära teha!

Meil on katsutud seda hingeolu arendada, et tööline või töövõtja ja tööandja on loomulikud vastased, et tööliste püüd peab olema tööaega maha surudes siiski oma töötasu tarvilikul kõrgusel hoida. Kui meie aga paljupilgatud ja mõnitatud Tayloriga süsteemi vaatame, siis näeme, kuidas seal põhimõtteks on, et tööpüü võimaliku ärakasutamise teel mitte ainult tööandja, vaid ka töövõtja huvisid katsutakse rahuldada, et tööpüü võimalikult põhjaliku ärakasutamise teel just ka tööliste majanduslikku seisukorda katsutakse tõsta ja põhimõttelikkult kokkukõlastatakse mõlema poole huvid! (L. Johanson, stp: Rahvaerakonna kaudu!) ... Teil tuleb himu juba jälle peale hakata?! ... (L. Johanson, stp: Mis Teie räägite asjust, mida halb on kuulata inimestel, Teie olete seda küll rääkinud.)

Kõigepealt ei kõnele mina inimestele lõbuks ja teiseks, ei ole minul tarvis oodata, kui keegi närviliseks läheb; tema võib ära minna, kui ta tahab!

Kuid ma pean just seda rõhutama, et kui meil nüüd seda hingeolu edasi arendatakse, mida meil on kõetud, minu arvates just ilma, et tööliste eneste huvid rahulduksid ja kasu leiaksid, siis meie ka siin edasi ei saa! Meie ei jõua neist raskustest muidu üle, kui peame — kõik tööandjad kui ka töövõtjad — oma jõudu nii pingutama, et meie edasi jõuaksime. Nii on minu arust tarvis, et meil mitte ainult majanduspolitiika, vaid ka meie sotsiaalpolitiika nii areneks, et meil siin mitte ühekülgsed hüüdsõnad mõõduandvad ei ole. Meie peame rahvapsühholoogiliselt üle saama sellest üldisest neurasteeniast, mis meil maad on võtnud.

Õieti see tunne, et ei ole väljavaadet, ei nähta, kust parandus peab tulema, ei teata, mis saadakse ära teha, — vaadake, see võtab meil suurelt osalt kõik ettevõtlikkuse, võtab tööhimu, tööpüü ja isegi elujulguse! Sellelt seisukohalt võime meie just teatava neurasteenilise hingeolu läbi seletada niihästi oma rahva keskel tõusvat enesetapmiste arvu, mis muidugi tähtsal määral on tingitud ka alkoholismist ja teistest oludest, mida aga mõjutab siiski üldine psüühiline seisukord tähtsal

määral. Meie ei saa sisemist tööhimu ja tööpüü avaldust kätte kui meie siin sellest neurasteenilisest seisukorrast üle ei jõua. Sellepärast arvan ma, et meil tuleb tõsiselt revideerida nii paljugi niihästi oma majanduspolitiika kui ka kultuurpolitiika ja sotsiaalpolitiika alal just selleks, et laialiste hulkade keskel sisemist elevust, sisemist elujulgust tõsta ja sel teel siis liikuma panna suuremaid jõude, mis edasi viiksid.

Ja siin arvan ma, et Riigikogul iseäranis suur ülesanne oleks kõigi oma rühmade poliitiliste lahkkelide ja vastolude revideerimisel ja ühise keele leidmisel midagi ära teha. Vabariigi Valitsus üksi ei saa, kui ta teatavaks kajastuseks on Riigikogule, seda orgaanilist tööd ära teha, mida tarvis läheb riigielu juhtimisel, iseäranis aga meie majanduseelu korraldamisel, kui ei leita niisugust ühist elevust tähtsamates küsimustes!

Sellelt seisukohalt arvan mina, et kõik need etteheited, mis üksikutele ministritele tehakse, veel seisukorda ei paranda. Kui Riigikogu ja valitsus seesmiselt suurelt osalt teguvõimetud on, kuidas teie ka püüate asja ilustada, aga praeguses seisukorras ei ole meil suuremat edu, ega suuremat ettevõtlikkust loota! Kui suurest kriisist tahetakse üle saada, siis võetagu peasjad käsile ja ainult sel teel saadakse meil edasi viia seisukorda, mis praegu enam kui täbar on!

Meid on küll trööstitud, et asjad paranevad. Rahaminister on omal ajal umbkaudsete andmete järgi oletanud, et meie rahva varandus kasvab üle 1 miljardi marga võrra aastas. Kui aga vaadata ligemalt, siis ei ole see varanduse kasv ammugi nii suur. Rahvamajanduse arenemisega peaksid meil hoiusummad palju rohkem tõusma, aga mis teie näete? Viimase viie aasta jooksul ei ole siin mitte ühtki miljardit juurde tulnud pankades, kui teie Eesti panga summad kõrvale jätate. Nii näete teie, et meil mitmel alal, iseäranis ka oma rahvusliku peakutse alal, põllumajanduses, teatav seisak maad võtab. Hinnad on alla läinud, ja seisukord ei parane.

Kui meie aga ainult hädaldame ja üksikasju tähele pannes oma jõudu kokku ei võta suuremaks aktsiooniks ühisel nõul ja ühisel abil, siis meie edasi ei saa!

Sellelt seisukohalt arvan ma, et siin just Riigikogul enesel tuleb aru pidada, kuidas oma aktsioonijõudu meie riigi elu juhtimisel korraldada ja selleks tarvilikkude juhtlausete ülesseadmisel leida ühist keelt, kus lahku-minekuid ei ole!

Juhataja **K. Einbund**: Kas soovitakse esitatud ülemineku-vormelite ettekandmist? (Vahelhüüded: Palume!) Riigikogu liik-

mete Veiler'i, Baars'i ja Juhkami poolt on esitatud järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu tunnustab Vabariigi Valitsuse vastuse mitterahuldavaks ja läheb päevakorras edasi“.

Rkl. M. Martinson'i poolt on esitatud ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Riigikogu liikmete A. Veiler'i, K. Baars'i ja M. Juhkam'i arupärimisele kavade ja väljavaadete kohta tööpuuduse kergendamiseks ja teenistusevõimaluse laiendamiseks, läheb päevakorras edasi“.

Hääletamise korra kohta esitab 10 Riigikogu liiget nõudmise: „Nõuame tööerakonna rühma poolt esitatud ülemineku-vormeli kinnist hääletamist, kodukorra § 83. põhjal“. (J. Piiskar, stp: Kas ei saaks nimelist?) Ma kuulen ettepanekut nimelise hääletamise kohta. (L. Johanson, stp: Ei ole sarnast ettepanekut.) Kodukorra § 83. põhjal võib olla hääletamine ka nimeline $\frac{1}{3}$ koosolevate liikmete soovil. Kodukorra § 83. järgi pean kindlaks tegema koosolevate liikmete arvu, selleks palun sekretäri helistada. (Helistatakse kõrvalruumidesse.) Palun kindlaks teha koosolevate liikmete arvu.

Palun Riigikogu liikmeid hääletada, kes soovivad nimelist hääletamist. (Hääletatakse.) Nimelist hääletamist soovib 22 Riigikogu liiget, kuna $\frac{1}{3}$ koosolijaist on 24, siis ei sünni hääletamine nimeliselt. Asun Riigikogu liikmete Veiler'i, Baars'i ja Juhkami ülemineku-vormeli hääletamisele. (Hääleta-

takse kinniselt.) Ülemineku-vormeli poolt on 35 häält, vastu — 37 häält, erapooletuid 2 häält, seega on ülemineku-vormel tagasi lükatud. (A. Anderkopp, töer: Kaks häält valitsusel! Vahelhüüe pahemalt poolt: Kus on valitsuse sõbrad? J. Piiskar, stp: Head õnnel!) Hääletamisele tuleb rkl. M. Martinson'i liht ülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on liht ülemineku-vormel vastu võetud.

7. Riigikogu Abisekretär **O. Liigand** (korra kohta): **Ausoleku aja ja päevakorra kindlaksmääramine.** Kuna tänasel koosolekul ei ole jõutud seaduseelnõude arutamisele, millest mõned rutulise iseloomuga, sellepärast teen juhatusel liikmena ettepaneku, Riigikogu järgmine koosolek ära pidada homme kell 5 pärast lõunat. (Päevakord pr. nr. 98/8.)

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada!) On tehtud ettepanek, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund.**

Sekretär **M. Juhkam.**

